

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Ly Kaasik

**SÜNESTEETILISED METAFOORID EESTI KEELES – KAHE
KEELETEADUSLIKU KATSE VÕRDLUS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja teadur Jane Klavan

Tartu 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1.SÜNESTEEsia JA SÜNESTEETILINE METAFOOR.....	5
1.1.Sünesteesia kui neuroloogiline ja psühholoogiline nähtus.....	5
1.2.Sünesteesia avaldumine keeles.....	8
1.3.Sünesteetilised metafoorid ja kontseptuaalne metafooriteooria.....	13
1.4.Töö eesmärgid ja hüpoteesid.....	18
2.KATSELINE SEMANTIKA.....	20
3.MOODUSTUSKATSE.....	25
3.1.Meetod.....	25
3.2.Moodustuskatse tulemused.....	26
4.HINNANGUKATSE.....	32
4.1.Meetod.....	32
4.2.Hinnangukatse tulemused.....	32
5.KAHE KATSE VÕRDLUS.....	37
KOKKUVÕTE.....	41
KIRJANDUS.....	44
SYNAESTHETIC METAPHORS IN THE ESTONIAN LANGUAGE – COMPARISON OF TWO LINGUISTIC EXPERIMENTS. SUMMARY.....	47
Lisad.....	49
Lisa 1. Katsetes kasutatud sõnade nimekiri.....	49
Lisa 2. Moodustuskatses kokku pandud metafoorid.....	50
Lisa 3. Hinnangukatse variandid.....	57

SISSEJUHATUS

Käesolevas bakalaureusetöös uuritakse sünesteetilisi metafoore – põhisõnast ja täiendist koosnevaid sõnaühendeid, kus kumbki sõna kirjeldab eri meeleelundi tajuala. Sünesteetilised metafoorid on näiteks *soe punane* või *kõrge hääl*. Esimeses näites kuulub täiend *soe* kompimistaju kirjeldavate sõnade hulka, aga põhisõna *punane* seostub värvitajuga. Metafooris *kõrge hääl* kirjeldab täiend *kõrge* mõõdet, dimensiooni, aga põhisõna *hääl* on seotud kuulmisega. Sünesteetilised metafoorid on seotud sünesteesiaga, neuroloogilise nähtusega, mille puhul tekitab ühe meeleelundi aisting kujundi teises meeleelundis. Näiteks on sünesteesia ilming see, kui inimene kuuleb helisid ja tajub neid värvidena.

Täpsemalt vaadeldakse töös seda, kuidas sünesteetilisi metafoore eesti keeles moodustatakse ehk millisest tajualast pärit sõnu kasutatakse rohkem põhisõnadena ja milliseid täienditena. Sünesteetilise metafoori kokkupanekut – protsessi, mille käigus ühe meeleelundiga tajutavat stiimulit kirjeldatakse teise meeleelundi tajuala iseloomustavate sõnadega – nimetatakse sünesteetiliseks ülekandeks. Tulemusi võrreldakse keeleteadlase Joseph M. Williamsi joonisega (1976) sünesteetilise ülekande kohta. Williams (1976: 463) on öelnud, et sõnade kokkusobitamine ei ole juhuslik, vaid toimub kindlate reeglite alusel, ja suure tõenäosusega on need reeglid igas keeles samad. Seega on üks bakalaureusetöö eesmärke uurida, kui palju vastab sünesteetiliste metafooride moodustamine eesti keeles Williamsi skeemile, mis on tehtud inglise keele põhjal.

Teine eesmärk on analüüsida, kas ja kui palju sõltub uurimistulemus katsest, mida andmete kogumiseks kasutatakse. Töökõks vajalikud andmed on saadud moodustuskatse ja hinnangukatse abil. Moodustuskatses panid katseisikud etteantud sõnadest ise metafoore kokku ning hinnangukatse lugesid osalejad valmiskujul esitatud metafoore ja hindasid viiepallisel skaalal nende vastuvõetavust.

Töö on jagatud viieks peatükiks. Esimeses peatükis peatutakse lähemalt sünesteesia ja sünesteetilisel metafooril. Lisaks antakse ülevaade varasematest uurimustest ja

kontseptuaalsest metafooriteooriast ning tuuakse välja töö eesmärgid ja hüpoteesid. Teises peatükis räägitakse katselisest semantikast. Kolmandas ja neljandas peatükis keskendutakse moodustuskatse ja hinnangukatse kirjeldamisele ning saadud tulemuste võrdlemisele Williamsi joonisega. Viiendas peatükis võrreldakse kaht katset omavahel.

Üheks põhjuseks, miks uurimistöös keskendutakse sünesteetilistele metafooridele, on asjaolu, et see võimaldab siduda kahte teadusala, mis on mõlemad minu jaoks olulised – keeleteadus ja psühholoogia. Soovisin uurida just sünesteestiat, sest olen täheldanud, et teatud sõnad ja helid seostuvad minu jaoks kindlate värvide või piltidega. See seos ei ole kuigi tugev, aga on piisav, et seda märgata. Oleks huvitav teada, mida see nähtus endast täpsemalt kujutab ja kui levinud see on. Käesolevas uurimistöös otsingi nendele küsimustele vastuseid sünesteetiliste metafooride kaudu.

Sünesteetiliste metafooride uurimine eri keeltes ja kultuurides aitab selgitada, kui palju sõltub nende moodustamine bioloogilistest mõjutajatest ja kui palju kultuurist. Sean Day on oma artiklis „Synaesthesia and Synaesthetic Metaphors“ (1996) öelnud, et metafooride moodustamise mustrite sarnasus viitab bioloogilisele alusele, aga erinevus tähendab seda, et nõrka sünesteestiat kujundab pigem kultuur.

Töö ei tugine korpusuuringule, vaid andmete kogumiseks on tehtud katseid. Üks põhjus on see, et (sünesteetiliste) metafooride otsimine korpusest on väga ajamahukas. Pealegi ei ole sünesteetilised metafoorid keeles väga sagedane nähtus ja keelekorpustest ei pruugi piisaval hulgal analüüsimaterjali leida.

Lisaks eelnevale on kahe erineva katse tulemusi võrreldes võimalik näha, kuidas sõltuvad uurimistulemused katse liigist, mida andmete kogumiseks kasutatakse. Katsete võrdluse käigus saadud teadmised katse liigi ja tulemuste vahelise seose kohta aitavad mõista, kuidas teatud andmete kogumise meetod uurimistulemusi mõjutab. See teadmine võib tulla kasuks teistele uurijatele ja hõlbustada otsustamist, mis liiki katset oma töös kasutada, sõltuvalt sellest, mida täpsemalt uurida kavatakse.

1. SÜNESTEESSIA JA SÜNESTEETILINE METAFLOOR

1.1. *Sünesteessia kui neuroloogiline ja psühholoogiline nähtus*

Sõna *sünesteessia* on kokku pandud vanakreeka keele sõnadest *σύν* (*sún* – 'koos') ja *αἴσθησις* (*aisthēsis* – 'tunne, aisting') (Ronga jt 2012: 135; X. Yu 2012: 1284). Sõna-sõnalt tähendab sünesteessia 'koos tundmine' (Baron-Cohen jt 1987: 761). Simpson ja McKellar on sünesteessiat kirjeldanud kui nähtust, mille puhul ühe meeleeelundi aistingud tekitavad kujundeid teistes meeleeelundites (Simpson, McKellar 1955, viidatud Baron-Cohen jt 1987: 761 järgi). Sünesteessia ilming on näiteks see, kui inimene kuuleb helisid ja need tekitavad tema meeltes värviaistingut. Nii-öelda värviline kuulmine ongi kõige sagedasem sünesteessialiik (Baron-Cohen jt 1987: 761; Carpenter 2001).

Sünesteessiat on uuritud üsna pikalt. 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses olid uuringud peamiselt deskriptiivsed. 20. sajandi keskpaiku, biheiviorismi pealetungi tõttu, kaotas sünesteessia teadlaste seas oma populaarsuse, aga 20. sajandi lõpul ja sajandivahetusel hakkas see uurijatele taas rohkem huvi pakkuma. (Carpenter 2001)

Sünesteessia jaguneb laias laastus kaheks. Üks võimalus on rääkida **tugevast** ja **nõrgast sünesteessiast**. **Tugev sünesteessia** esineb inimesel siis, kui ühe tajukanali stimuleerimisel tekib teises tajukanalis selge kujutis. Seos stiimuli ja sellest tingitud kujutise vahel on nii tugev, et inimene võib kujutise omadusi pidada stiimuli omadeks – näiteks kirjeldada kellegi häält mureneva ja kollasena ning mõelda seda sõna-sõnalt, mitte metafooriliselt. Selline sünesteessia on isikupärane, üks ja sama stiimul võib eri inimeste puhul kutsuda esile erinevaid kujutisi. Seosed on absoluutsed, need ei sõltu kontekstist. (Martino, Marks 2001: 61–63)

Uurimused on näidanud, et tugevat sünesteessiat esineb harva, umbes ühel juhul 2000-st, naistel kuus korda sagedamini kui meestel. See võib olla päritav, sest seda esineb sageli sama perekonna liikmetel. (Baron-Cohen jt 1996, viidatud Martino, Marks 2001: 62 järgi)

Nõrka sünesteessiat peetakse tavaliseks nähtuseks. Seda iseloomustavad näiteks

aistinguülesed ehk sünesteetilised metafoorid, mis väljenduvad keeles (*hele hääl, külm värv*). Samuti seostab palju inimesi muusikat värvidega, nähes kõrgeid noote heledamatena ja madalaid tumedamatena. Seos stiimuli ja sellest tingitud kujutise vahel sõltub kontekstist ning on metafooriline, mitte sõnasõnaline. (Martino, Marks 2001: 63–64)

Teine võimalus on sünesteesia jagada **neuroloogiliseks** ja **keeleliseks sünesteesiaks**. **Neuroloogilise sünesteesia** puhul on tegu neurofüsioloogilise seisundiga ja see esineb ainult vähestel inimestel, keda nimetatakse sünesteetideks. **Keeleline sünesteesia** avaldub aistinguülestes metafoorides, mida kutsutakse ka sünesteetilisteks metafoorideks. (Ronga jt 2012: 136) Enamjaolt kattuvad omavahel tugev ja neuroloogiline ning nõrk ja keeleline sünesteesia. Erinevuseks on, et keeleline sünesteesia hõlmab ainult sünesteetilisi metafoore, aga nõrga sünesteesia alla kuulub ka eespool mainitud helikõrguste seostamine värvidega. Selles alapeatükis lähtutakse sünesteesia kirjeldamisel ainult neuroloogilisest aspektist. Ülejäänud osa uurimistööst keskendub sünesteetilistele metafooridele. Põhjus, miks sünesteetilise neuroloogia aspektil pikemalt peatuda, peitub selles, et keel on tugevalt seotud teiste kognitiivsete valdkondadega. Neuroloogiline taust aitab osaliselt selgitada ka sünesteetiliste metafooride esinemist keeles.

Selle kohta, kuidas sünesteesia tekib ehk miks põhjustab mõne inimese puhul ühe meeleeelundi stimuleerimine kujundeid teistes meeleeelundites, ei ole üht kindlat seletust. Siri Carpenter on oma uurimuses (2001) kirjeldanud teadlaste erinevaid arvamusi selle kohta, mis sünesteedi ajus täpsemalt toimub. Näiteks arvab Simon Baron-Cohen (Harrison, Baron-Cohen 1996, viidatud Carpenter 2001 järgi), et sünesteetide aju on tavapärasest pisut erinev: kui eri meeleeelundite signaale töödeldakse aju erinevates osades ja nende vahel on piiratud ühendus, siis sünesteetide ajus on neuronite vahel rohkem ühendusteid kui tavaliselt. Peter Grossenbacher (Grossenbacher, Lovelace 2001) vaidleb Baron-Cohenile vastu, püstitades hüpoteesi, et sünesteesia põhjus pole mitte neuronitevahelistes ühendustes, vaid ajust meeleeelundisse saadetas tagasisides. Kui meeleeelundist jõuab impulss ajju, siis peaks ajus töödeldud info jõudma tagasi

ainult sellesse ühte konkreetset meelelundisse. Grossenbacheri sõnul ei piira sünesteetide aju sealt saabuva info levikut nii korralikult kui tavalistel inimestel ja seetõttu toimub tajude segunemine.

Suur osa uurijaid arvab, et sünesteesia on kaasasündinud. Martino ja Marks (2001: 62) ütlevad, et tugev sünesteesia avaldub tavaliselt juba varases lapsepõlves. Paljud sünesteetid ei suuda meenutada, millal nende tajuülesed kogemused algasid, vaid ütlevad, et on alati niimoodi tundnud (Martino, Marks 2001: 62; Baron-Cohen jt 1987: 762). Sünesteesia õpitusele räägib vastu ka asjaolu, et seda esineb naiste hulgas rohkem kui meeste hulgas, aga kui sünesteesia oleks õpitud, ei oleks mingit loogilist seletust küsimusele, miks on suurem osa sünesteete naised (Harrison, Baron-Cohen 1997, viidatud Martino, Marks 2001: 62 järgi). Baron-Cohen (1996: 1) toob välja aju-uuringute käigus tõestatud fakti, et sünesteetidest naiste verevoolustrid ajus on teistsugused kui neil naistel, kellel sünesteesiast ei ole.

Modaalsustevahelise ülekande hüpoteesi põhjal on sündides kõik meeled samaväärsed ja taju arenedes toimub järkjärguline eristumine. Vastsündinute sünesteesia hüpotees laiendab eelnevat, öeldes, et varases imikueas, võib-olla umbes esimese nelja elukuu jooksul, on kõik lapsed sünesteetid, ühe tajuvaldkonna mõjutamine põhjustab aistinguid teistes tajualades. Näiteks tekitab hääl nii kuulmis-, nägemis- kui ka kompimisaistingut. Hiljem muutub tajuala aga modulaarseks. Täiskasvanute sünesteesia peaks sel juhul tähendama, et modulaarsuse tekkeprotsess on katkenud, see ei ole täielikult lõpetatud. (Lyons 2001)

Peter Hancock (2006: 147–150) uuris ühe munaraku kaksikuid, kellel mõlemal oli värvi-grafeemisünesteesia (numbrid ja tähed kutsusid esile värviaistingut), ning pani tähele, et mõlemad kaksikud seostasid samade numbritega väga sarnaseid värve. Tähtede puhul olid tulemused kõikumamad. Sellega kinnitas Hancock sünesteesia pärilikkust, millest võib loogiliselt järeldada, et sünesteesia on kaasasündinud.

Kaksikute ema, kes ka ise seostab numbreid ja värve, ütles aga, et väiksenä mängis ta klotsidega, mille peale olid joonistatud „õiget“ värvi numbrid. Võimalik, et ka poistel

oli sarnane klotsikomplekt. See viitab iseenesest sünesteesia õpitusele, aga samas mängib väga palju lapsi klotsidega, millele on joonistatud tähed ja numbrid, kuid vähestel kujuneb välja värvi-grafeemisünesteesia. (Hancock 2006: 150)

Seda, et sünesteesia võib olla õpitud, toetab katsete käigus selgunud fakt, et sagedamini kasutatavad numbrid seostuvad heledamate värvidega ja sagedasi tähti näevad sünesteetid eredamatena kui harva kasutatavaid (Beeli jt 2007). Ka nädalapäevade värvid sõltuvad päeva nimetuse kasutussagedusest. Seega on võimalik järeldada, et sünesteesia on seotud kognitiivsete protsessidega, näiteks kirja- ja arvutusoskusega, ning tõenäoliselt on selle arengus olulised nii geneetilised kui ka kogemuslikud mõjutajad. (Ronga jt 2012: 138)

Sünesteesia on tavaliselt ühesuunaline. See tähendab näiteks, et värvi-helisünesteesiaga inimene tajub värve, kui ta helisid kuuleb, aga värvid ise ei kutsu esile kuulmisaistinguid. (Martino, Marks 2001: 63)

Tugeva sünesteesia puhul on iga konkreetne juhtum enamasti isikupärane, näiteks võib ühe sünesteedi jaoks olla kindel helikõrgus üht värvi ja teise jaoks teist värvi. Samas seostuvad suurema osa sünesteetide jaoks kõrgemad noodid heledamate värvidega. (Martino, Marks 2001: 64)

Lisaks püsivad sünesteetilised seosed harilikult muutumatuna. Näiteks, kui inimene seostab konkreetset heli või sõna mingisuguse kindla värviga, jääb see seos tavaliselt aastate jooksul samasuguseks. (Baron-Cohen jt 1987: 762–764; Hancock 2006)

Mitme keeleteadlase sõnul (näiteks Day 1996; N. Yu 2003; Ronga jt 2012) on neuroloogiline sünesteesia seotud tugevalt keelelise sünesteesiaga ehk sünesteetiliste metafooridega. Seetõttu aitab sünesteesia neuroloogiline uurimine väga palju kaasa sünesteetiliste metafooride täpsemale mõistmisele.

1.2. Sünesteesia avaldumine keeles

Sünesteetiline metafoor on metafoor, mis ühendab mitut tajukanalit (N. Yu 2003: 20),

metafoori allik- ja sihtvaldkonda kirjeldavad sõnad esindavad tajuala erinevaid osi (Shen, Cohen 1998: 4). See tähendab, et stiimulit, mida tajutakse ühe meeleelundiga, kirjeldatakse teise meeleelundi tajuala kohta käivate sõnadega, näiteks iseloomustatakse häält sõnaga *soe* (Williams 1976: 463). Niisugust protsessi on nimetatud nii sünesteetiliseks ülekandeks (ingl *synesthetic transfer*) kui ka modaalsustevaheliseks ülekandeks (ingl *cross-modal transfer*) (N. Yu 2003: 21).

Sünesteetiline metafoor koosneb põhisõnast ja seda kirjeldavast omadussõnast ehk täiendist. Tajualdkonda, millest võetakse täiend, nimetatakse allikvaldkonnaks, ja tajualdkonda, kuhu kuulub põhisõna, sihtvaldkonnaks (Shen, Cohen 1998: 5; Werning jt 2006: 2365).

Werning jt (2006) on öelnud, et sünesteetilised metafoorid on ainult need, kus vähemalt allikvaldkonda kuuluv sõna on võetud tajualast. Tajuala on ta jaotanud **värvi-**, **hääle-**, **kompimis-**, **lõhna-** ja **maitsetajuks** (ingl *color, sound, touch, smell, taste*) (Werning jt 2006: 3266). Kirjeldamaks mittesünesteetilist metafoori, on näiteks toodud lause: „The old woman had an *open heart*“ („Vanal naisel oli *avatud süda*.“) (Werning jt 2006: 2365). *Avatud süda* on metafoor, aga see ei ole sünesteetiline, sest sõna *avatud* ei kuulu tajualasse. Samas, lauses „The rich man had a *cold heart*“, („Rikkal mehel oli *külm süda*“) (Werning jt 2006: 2365) on *külm süda* sünesteetiline metafoor, sest sõna *külm* on võetud tajualast. Näitelause „The stone statue had a *cold smell*“ („Kivikujul oli *külm lõhn*“) (Werning jt 2006: 2365) pärinevad nii sõnad *külm* kui ka *lõhn* tajualast ning seetõttu on metafoor sünesteetiline.

Sünesteetilisi metafoore võib liigitada **nõrkadeks** ja **tugevateks**. Nõrgalt sünesteetilised metafoorid on need, kus ainult allikvaldkonnast võetud täiend kuulub tajualasse, ning tugevalt sünesteetilised metafoorid need, kus nii täiend allikvaldkonnast kui ka põhisõna sihtvaldkonnast pärinevad tajualast. (Werning jt 2006: 2365–2366) Käesoleva bakalaureusetöö uurimuslikus osas on selguse huvides kasutatud ainult tugevalt sünesteetilisi metafoore.

Võrreldes sünesteetilist ja tavalist metafoori, on Day (1996: 2) samastanud tavalist

metafoori sisaldava fraasi võrdlusega, millest sõna „nagu“ on ära võetud. Näiteks ütlust „King Richard was a lion“ („Kuningas Richard oli lõvi“) võib parafraseerida kui „King Richard was like a lion“ („Kuningas Richard oli nagu lõvi“) (Day 1996: 2). Tuginedes Levinsoni võrdlusteooriale, mille põhjal on metafoor tegelikult võrdlus, kust võrdlussõna „nagu“ on ära võetud (Levinson 1983, viidatud Day 1996: 2 järgi), ei mõelda siinkohal, et kuningas Richard oleks olnud täpselt selline nagu lõvi. Pigem viitab see ütlus lõvi kõige iseloomulikumatele joontele, tugevusele ja vaprusel, ning sellega on tahetud mõista anda, et kuningas Richard oli tugev ja vapper nagu lõvi. Metafoor põhineb teatud sarnasusel kuninga ja lõvi omaduste vahel.

Sellest on rääkinud ka Löbner (2002: 52–53), kelle sõnul on tavaliste metafooride puhul allik- ja sihtvaldkond tähenduslikult seotud. Sihtvaldkonda kuuluvast räägitakse allikvaldkonna kohta käivate terminitega, aga need ei ole juhuslikud, vaid tunnused on üle kantud sarnasuse alusel.

Sünesteetilised metafoorid tunduvad seevastu olevat tähenduslikult suuresti mittekompositsioonilised, allik- ja sihtvaldkond ei ole tavaliselt omavahel tähenduslikult seotud (Werning jt 2006: 2366).

Day (1996: 2–3) on vaadelnud sünesteetilisi metafoore Levinsoni võrdlusteooria valgelt ning jõudnud järeldusele, et võrdlusteooria, mille abil saab väga hästi lahti seletada tavalisi metafoore, osutub sünesteetiliste metafooride uurimisel kasutuks. Ta on toonud näiteks lause „The violin gave a sour sound“ („Viiul tegi haput häält“) ning öelnud, et kui püüda seda võrdlusteoriast lähtuvalt uurida, on tulemuseks lause: „The violin's sound was like a ???'s sourness“ („Viiuli hääl oli nagu ??? hapukus“) (Day 1996: 3). Küsimärkide asemele võib panna ükskõik missugust hapu maitsega objekti tähistava sõna, aga see ei lahenda probleemi, kuidas on omavahel tähenduslikult seotud viiuli hääl ja hapu maitse.

Nii Day (1996: 4) kui ka Lakoff ja Johnson (2011: 37, 40–41, 55–57) on välja toonud, et tavalised metafoorid on kultuurisidusad. Lakoff ja Johnson (2011) on ruumimetafooride näitel selgitanud, et metafoorid on tihedalt seotud kultuurile omaste väärtustega. Näiteks

Ameerika kultuuriruumis, kus väärtustatakse töökust, karjääri ja aktiivsust, on omavahel sidusad metafoorid HEA ON ÜLAL ning AKTIIVNE ON ÜLAL JA PASSIIVNE ON ALL. Samas, kultuurides, kus väärtustatakse passiivsust aktiivsusest rohkem, ei pruugi need metafoorid omavahel sidusad olla. Samuti leidub kultuure, kus ei tähtsustata kõige rohkem mitte orientatsiooni ülal-all, vaid palju olulisemaks peetakse näiteks tasakaalu või tsentraalsust. (Lakoff, Johnson 2011: 55–57)

Ning Yu (2003) uurimuse põhjal võib aga oletada, et kultuurilised erinevused sünesteetiliste metafooride vahel ei pruugi olla nii suured kui tavametafooride puhul. Tema uurimus keskendub tegelikult küll poeetilise metafoori ja argimetafoori võrdlemisele, kuid enda artiklis on ta välja toonud 11 sünesteetilise ülekande liiki, mida võib leida Hiina kirjaniku Mo Yani teostest, ja näidanud, et kaheksa neist kattuvad Williamsi kirjapandud ülekandeliikidega (N. Yu 2003: 10; Williams 1976: 464). Sünesteetilise ülekande liikide kattuvus hiina ja inglise keele puhul lubab järeldada, et sünesteetilised metafoorid on teatud määral kultuuriülesed.

Day sõnul kujundavad sünesteetilisi metafoore keele- ja kultuuriprotsessid, samamoodi nagu tavalisi metafoore. Samas on ta leidnud osalist ühilduvust sünesteesia ja sünesteetiliste metafooride vahel ning on öelnud, et sünesteetilisi metafoore mõjutavad ka neuroloogilised aspektid. (Day 1996: 16–17)

Williams (1976) omakorda on öelnud, et viis, kuidas üht tajuala kirjeldavaid omadussõnu on hakatud kasutama teise tajuala mõistete hulka kuuluvate nimisõnade iseloomustamiseks, on väga regulaarne. Ta on nimetanud aistinguid kirjeldavate omadussõnade tähendusnihet, mis viis sünesteetiliste metafooride tekkeni, koguni „tugevaimaks üldistuseks diakroonilises semantikas“ („the strongest generalisation in diachronic semantics“) (Williams 1976: 461). Lisaks on Williams (1976: 463) maininud, et mitu uurijat on leidnud sarnasusi selles, kuidas eri keeled kasutavad ühte tajuvaldkonda kirjeldavaid sõnu teise tajuala iseloomustamiseks.

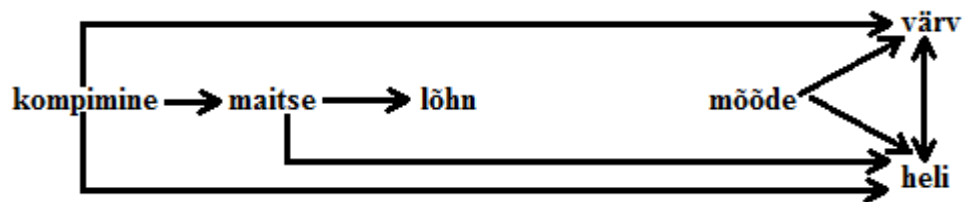
Nagu eelnevast näha, ei ole sünesteetiline ülekanne juhuslik. Sünesteetilise metafoori allik- ja sihtvaldkonna valikul lähtub keele kõneleja teatud reeglitest ja suundumustest.

Williams (1976: 463) on varasematele uurimustele tuginedes öelnud, et mõnda tajuala kasutatakse sagedamini allikvaldkonnana kui teist, samas kui mõni tajuala on kasutusel peamiselt sihtvaldkonnana. Näiteks on suur osa täiendeid pärit kompimist kirjeldavast tähendusväljast. Kuulmisega seotud sõnad esinevad aga enamjaolt põhisõnadena. Kõige rohkem teistest tajualadest pärit sõnu kasutatakse helide iseloomustamiseks.

Selleks, et näidata, kuidas ühe tajualaga seotud tähendusvälja sõnad kanduvad üle teise tähendusvälja, on Williams (1976: 463) koostanud joonise, millel on nooltega märgitud sünesteetilise ülekande põhilised suunad (vt joonis 1). Joonisel on välja kirjutatud tajualdkonnad – kompimine, maitse, lõhn, mõõde, värv ja heli – ning nooltega on näidatud, milliste tajualdkondade tähendusvälja kuuluvaid sõnu kasutatakse sünesteetiliste metafooride moodustamisel täienditena ja milliseid põhisõnadena. Näiteks tähendab „kompimine→maitse“ seda, et kompimisaistinguid kirjeldavate omadussõnade abil iseloomustatakse sageli maitset. Joonis ei ole absoluutne, nooltega on näidatud ainult põhilisi ülekandeliike. Sünesteetiline ülekanne võib toimuda ka teistes suundades, aga Williamsi järgi peaksid märkimata jäänud suunad olema tunduvalt haruldasemad kui need, mida on joonisel kujutatud.

Omadussõnade tähendusülekanne võib olla ka mitmekordne (Williams 1976: 465). Näiteks on Williamsi joonisel olemas sünesteetilise ülekande liigid kompimine→maitse ja maitse→lõhn ning seega kujutab ülekandeliik kompimine→lõhn endast kahekordset sünesteetilist ülekannet. Williamsile toetudes saab mitmekordseid ülekandeliike võtta samuti arvesse ülekande toimumist soodustava asjaoluna.

Kokku on Williamsi jooniselt võimalik välja lugeda 9 ülekandeliiki: kompimine→maitse, kompimine→heli, kompimine→värv, maitse→lõhn, maitse→heli, mõõde→värv, mõõde→heli, heli→värv ja värv→heli. Lisaks neile on joonisel veel kahekordne ülekandeliik kompimine→lõhn. Käesolevas uurimuses vaadeldakse, kas kõik kümme liiki on olemas ka eesti keeles ja kas lisaks neile võib eesti keele puhul täheldada mõne sellise liigi suuremat sagedust või vastuvõetavust, mida Williamsi joonisel ei esine.

Joonis 1. Sünesteetilise ülekande liigid (Williams 1976: 463 järgi).

1.3. Sünesteetilised metafoorid ja kontseptuaalne metafooriteooria

Selle alapeatüki esimeses pooles kirjeldatakse varasemaid olulisi uurimusi sünesteetiliste metafooride kohta, mis on olnud inspiratsiooniks ka käesolevale uurimusele. Alapeatüki teine osa keskendub kontseptuaalsele metafooriteooriale ja sellele, kuidas nimetatud teooria aitab selgitada sünesteetiliste metafooride olemust.

Toetudes J. Williamsile (1976: 461, 463) võib öelda, et sünesteetiliste metafooride uurimine on kasvanud välja keeleteadlaste püüetest leida põhjust sõnade tähendusnihele. Kuigi semantilisi muutusi on uuritud juba 19. sajandil, algas sünesteetiliste metafooride uurimine umbes sajand hiljem ning üks esimesi uurijaid, kes väitis, et üheks metafoorse ülekande põhjuseks on sünesteesia, oli Stephen Ullmann. Ullmann koostas sünesteetilise ülekande suuna kohta joonise, mida Williams hiljem täiendas (vt ka Werning jt 2006: 2366).

Williams on oma 1976. aastal ilmunud artiklis „Synaesthetic adjectives: a possible law of semantic change“ („Sünesteetilised omadussõnad: semantilise muutuse võimalik seadus“) uurinud sünesteetilisi omadussõnu ehk selliseid omadussõnu, mis kirjeldavad üht tajuvaldkonda, aga mida kasutatakse ka teiste tajuvaldkondade iseloomustamiseks. Tema sõnul ei ole sünesteetiline ülekanne juhuslik, vaid kõneleja lähtub aistinguüleseid metafoore moodustades kindlatest reeglitest. Williams on öelnud, et tema reeglid ja üldistused on paika pandud inglise keelest lähtudes, kuid need peaksid kehtima ka teistes keeltes. (Williams 1976: 463)

Williamsi uurimistulemusi on kontrollinud palju keeleteadlasi, näiteks M. Werning jt, kes on oma artiklis „The cognitive accessibility of synaesthetic metaphors“

(„Sünesteetiliste metafooride kognitiivne vastuvõetavus“; 2006) vaadelnud sünesteetilisi metafoore saksa keeles. Autorid on püüdnud välja selgitada, miks on mõni sünesteetiline metafoor tunnetuslikult rohkem võimalik kui teine ehk miks eelistatakse osa sünesteetilisi metafoore teistele. Selle teadasaamiseks tegid uurijad eksperimendi, mille käigus anti saksa keelt kõnelevatele katseisikutele nimekiri sünesteetiliste metafooridega ning paluti neil öelda, millised metafoorid on vastuvõetavad ja millised mitte. Katsetulemused vastasid suures osas Williamsi skeemile, see tähendab, et sünesteetilise ülekande suund mõjutab metafoori vastuvõetavust väga tugevalt.

Käesoleva bakalaureusetöö üks eesmärke on kindlaks teha, kas Williamsi joonis sünesteetilise ülekande suuna kohta vastab eesti keelele ehk kas eesti keeles moodustatakse sünesteetilisi metafoore samasuguse skeemi järgi nagu inglise keeles. Töös otsitakse sellele küsimusele vastust moodustus- ja hinnangukatse abil. Hinnangukatse koostamise osas on suurel määral olnud eeskujuks Werningi jt katse. Andmete analüüsi jaoks on kindlasti oluline artiklist saadud teadmine, et lisaks sünesteetilise ülekande suunale mõjutab vastuvõetavust üsna palju metafoori täiendi sagedus. Kui täiendiks on sagedamini kasutatav sõna, hindab katseisik metafoori vastuvõetavamaks (Werning jt 2006: 2369).

Werningi jt uurimust täiendab W. Peterseni jt artikkel „A frame-based analysis of synaesthetic metaphors“ („Sünesteetiliste metafooride freimipõhine analüüs“; 2008), millest selgub, et sünesteetiliste metafooride vastuvõetavusele mõjub ka see, kas allikvaldkonna mõiste ehk täiend on skalaarne või kvaliteedimõiste. Näiteks oli metafoor *kollane vaikus* katseisikute meelest täiesti vastuvõetamatu, aga *kahvatu hääl* valdavalt vastuvõetav, kuigi sõna *kollane* kasutatakse keeles palju sagedamini kui sõna *kahvatu*. Põhjus on selles, et *kollane* on kvaliteedimõiste, sellega saab mingit omadust täpselt kirjeldada. *Kahvatu* on aga skalaarne mõiste, mida saab täpsemalt tõlgendada ainult kontekstist sõltuvalt ja mille kasutusvaldkond on seega laiem. Kasutades täiendina skalaarset mõistet, on metafoor keele kõneleja jaoks suurema tõenäosusega vastuvõetav kui kvaliteedimõiste korral.

Sünesteetilise metafoori tekkepõhjuseid lahti seletades on üsna palju lähtunud S. Day

uurimusest „Synaesthesia and synaesthetic metaphors“ („Sünesteesia ja sünesteetilised metafoorid“; 1996). Day on oma artiklis vaadelnud, kas sünesteetiliste seoste ja sünesteetiliste metafooride vahel on sarnasusi ning kui, siis milliseid. Selleks on ta nii inglise kui ka saksa ilukirjandusteoste põhjal selgitanud välja, millist tajuvaldkonda kirjeldavaid mõisteid kasutatakse peamiselt täienditena ja millise tajuvaldkonna alla kuuluvad mõisteid põhisõnadena. Võrreldes oma tulemusi ühe neuroloogiateadlase, Cytowic'i (1989) uurimusega sünesteesia ja sünesteetide kohta, on ta jõudnud järeldusele, et sünesteesia ja sünesteetilised metafoorid ei ühildu täielikult, aga üks ühine omadus on see, et kuulmine on tavaliselt valdkond, mida kirjeldatakse teiste tajualade mõistetega. Sünesteetilisi metafoore moodustades võetakse sellest peamiselt põhisõnu.

Seoseid sünesteesia ja sünesteetilise metafoori vahel tuuakse välja ka I. Ronga jt uurimuses „Linguistic synaesthesia, perceptual synaesthesia, and the interaction between multiple sensory modalities“ („Keeleline sünesteesia, tajusünesteesia ja seos mitmekordsete tajumodaalsuste vahel“; 2012), kus autorid on omavahel võrrelnud neurofüsioloogiliste uuringute tulemusi ja korpuspõhist analüüsi itaalia keele sünesteetiliste sõnapaaride kohta ning teinud kindlaks, et keeleline sünesteesia (ehk sünesteetilised metafoorid) on tugevalt seotud neurofüsioloogiliste mõjutajatega. Lisaks selgitatakse artiklis, miks moodustatakse eri keeltes sarnaseid sünesteetilisi metafoore. Viidates Lakoffile ja Johnsonile (2011) on autorid rõhutanud kehalise kogemuse tähtsust ja öelnud, et kuna meie kehalised kogemused on universaalsed, esinevad eri keeltes sarnased tajuseosed. Seetõttu loovadki erinevate keelte kõnelejad sarnaseid sünesteetilisi metafoore.

Kehalisust on metafooride tekke juures oluliseks pidanud ka N. Yu, kes on oma artiklis „Synesthetic metaphor – a cognitive perspective“ („Sünesteetiline metafoor – kognitiivne vaatenurk“; 2003) uurinud poetilist sünesteetilist metafoori. Autori eesmärk oli kontrollida mõistemetafoori teooriat (kontseptuaalset metafooriteooriat), mille alusel väidetakse, et poetiline metafoor kasutab samasuguseid kognitiivseid mehhanisme nagu argimetafoor. N. Yu on otsinud hiina kirjaniku Mo Yani teostest välja

kõik sünesteetilised metafoorid ja vaadelnud, millises suunas sünesteetiline ülekanne toimub. Seejärel on ta võrrelnud oma tulemusi Williamsi sünesteetilise ülekande liikidega, kes uuris argimetafoore, ja leidnud, et mõistemetafoori teooria kehtib ka sünesteetiliste metafooride puhul.

Mitmes eelnevas artiklis on mõista antud, et sünesteetiliste metafooride uurimisel on väga suureks abiks G. Lakoffi ja M. Johnsoni **kontseptuaalne metafooriteooria**, ning eriti tugevalt toob selle välja X. Yu artiklis „On the study of synesthesia and synesthetic metaphor“ („Sünesteesia ja sünesteetilise metafoori uurimisest“; 2012), kus ta võrdleb sünesteesiast ja sünesteetilist metafoori ning tutvustab erinevaid vaatenurki sünesteesia uurimises.

X. Yu (2012) räägib oma uurimuses, et traditsiooniliselt, konventsionaalse metafooriteooria järgi, on metafoore mõistetud kui poeetilises ja retoorilises stiilis kasutatavaid kujundeid, mille eesmärk on kõnet kaunistada. Sellest teooriast lähtudes on näiteks osa Hiina teadlasi püüdnud ka sünesteetilist metafoori uurida kui kaunistust, mille abil saab muuta teksti elavamaks ja huvitavamaks. Samas on konventsionaalse metafooriteooria abil võimatu seletada lahti sünesteetilise metafoori struktuuri. (X. Yu 2012: 1286)

Nagu eelnevast alapeatükist selgus, erinevad sünesteetilised metafoorid tavametafooridest seetõttu, et nende allik- ja sihtvaldkond ei ole omavahel tähenduslikult seotud (Werning jt 2006: 2366). Sel põhjusel osutuvad traditsioonilised semantilised metafooriteooriad, näiteks võrdlusteooria, mille abil saab väga hästi seletada tavaliste metafooride struktuuri, sünesteetilise metafoori uurimisel kasutuks (Day 1996: 2–3). X. Yu on oma uurimuses öelnud (2012: 1286–1287), et sünesteetilisi metafoore tuleks uurida laiemast vaatenurgast, täpsemalt kontseptuaalsest metafooriteooriast lähtuvalt.

George Lakoffi ja Mark Johnsoni (2011) kontseptuaalse metafooriteooria põhjal ei ole metafoor lihtsalt poeetika või retoorika valda kuuluv kujund, mida argikeeles kuigi palju ei kasutata. Metafoorid on keeles valdavad, lausa vältimatud konstruktsioonid. Lisaks ei

kuulu metafoorid ainult keelde, vaid need mõjutavad ka mõtlemist ja tegutsemist. Inimesed korrastavad maailma metafooride kaudu. (Lakoff, Johnson 2011: 35)

Mõistesüsteem, mida me kasutame, ei ole juhuslik ega ainult kokkuleppeline, vaid selle kujundamisel on väga tähtis osa inimese kehal, maailma tajumisel ja kultuuril – näiteks oleme võtnud kasutusele ruumimõistete struktuuri, sest puutume pidevalt kokku ruumilise füüsilise keskkonnaga (Lakoff, Johnson 2011: 90–91). Ka metafoorset ülekannet mõjutavad meie keha omadused ning vastasmõjud keskkonna ja samas kultuuris olevate inimestega (Lakoff, Johnson 2011: 153).

Mõistemetafooride ühe omadusena rõhutatakse nende süsteemsust. Sihtvaldkonda ei iseloomustata ainult ühe-kahe allikvaldkonna mõistega, vaid üle kantakse terve mõistete võrgustik. (Lakoff, Johnson 2011: 39–41)

Sellist süsteemi võib märgata ka sünesteetiliste metafooride puhul. Põhisõnu ja täiendeid ei panda suvaliselt kokku, vaid ühe kindla tajuvaldkonna alla kuuluvate põhisõnadega moodustavad paare valdavalt teisest kindlast tajualast pärit täiendid.

Samas ei kirjeldata sihtvaldkonda kõigi allikvaldkonna kohta käivate mõistetega, vaid tehakse mingisugune valik. Lakoff ja Johnson (2011: 86) on toonud näiteks mõistemetafoori TEOORIA D ON EHTISED ning selgitanud, et TEOORIA mõiste kasutab ainult alusmüüri ja välisseinu, aga mitte EHTISE mõiste teisi osi.

Kui sihtvaldkonda saab kirjeldada allikvaldkonna terminitega, siis vastupidist ülekannet ei toimu, metafoorid on ühesuunalised. Allikvaldkond on tavaliselt midagi konkreetset, mis põhineb vahetult meie kogemusel, aga sihtvaldkond on abstraktsem ja hägusam. (Lakoff, Johnson 2011: 143–144)

Ka sünesteetiliste metafooride puhul on allikvaldkond tavaliselt sihtvaldkonnast konkreetsem ja ligipääsetavam. Näiteks võetakse sünesteetilisi täiendi-põhisõnapaare moodustades täiend sageli kompimis- või maitsmisalast, palju harvem nägemis- või kuulmisvaldkonnast. Põhjus on selles, et inimene tajub maitset ja kompimist otse, aga nähtav objekt või kuuldav heli asub kehast alati mingil kaugusel. Vahetut kehalist kogemust kirjeldavad mõisted on ligipääsetavamad. (Shen, Cohen 1998: 10)

1.4. Töö eesmärgid ja hüpoteesid

Üks selle bakalaureusetöö eesmärkidest on katseliste meetoditega kindlaks teha, milliseid sünesteetilise ülekande liike esineb eesti keeles rohkem ja milliseid vähem ning kuidas kattuvad tulemused J. M. Williamsi joonisega (Williams 1976: 463; vt eespool joonis 1) sünesteetilise ülekande suuna kohta. Kuna katseid on kahte liiki – moodustuskatse ja hinnangukatse –, annab see võimaluse võrrelda, kuidas erinevad tulemused üksteisest vastavalt katse liigile, mida andmete kogumiseks kasutatakse.

Uurimisküsimused, millele töös vastust otsitakse, on järgmised:

1. Millised sünesteetiliste metafooride moodustamisel toimuva sünesteetilise ülekande liigid esinevad eesti keeles?
2. Kas ja kui suurel määral vastavad need sünesteetilise ülekande liigid J. M. Williamsi joonisele ja katsetulemustele?
3. Kas ja kuidas erinevad uurimistulemused, sõltuvalt sellest, kas andmete kogumiseks kasutatakse moodustuskatset või viiepallise skaalaga hinnangukatset?

Tuginedes eespool kirjeldatud varasemate uurimuste tulemustele, eeldan, et katsete tulemused vastavad suures osas Williamsi joonisele ehk eesti keeles moodustatakse sünesteetilisi metafoore valdavalt samasuguste ülekandeliikide alusel nagu inglise keeles. Kahe eri tüüpi katse võrdlemisel võib eeldada, et moodustuskatses sagedamini moodustatud metafoorid on hinnangukatses saanud hindeks vähemalt „kolme“ ning et madalama vastuvõetavushinnangu saanud metafoore esineb moodustuskatses väga vähe või üldse mitte.

Üks põhjus, miks kasutada kaht erinevat katseliiki, seisneb selles, et kui hinnangukatses saab katseisik hinnata juba olemasolevaid metafoore, siis moodustuskatses peab ta ise sünesteetilised metafoorid kokku panema ning seega võib juhtuda, et mõni metafoor, mida ta muidu sobivaks peaks, ei tule katset tehes meelde.

Lisaks ülekandeliigile võivad sünesteetiliste metafooride moodustamist ja

vastuvõetavust mõjutada ka järgmised tegurid: täiendsõna sagedus ja pikkus ning alliteratsioon. Näiteks on Werning jt (2006) maininud, et sünesteetilise metafoori vastuvõetavus sõltub suurel määral täiendi sagedusest. Seega on ka eesti keele puhul tõenäoline, et keeles sagedamini esinevate täienditega metafoore hinnatakse vastuvõetavamaks ja moodustatakse rohkem kui neid, mille täiend esineb harva. Võimalik on ka, et lühemaid metafoore peetakse vastuvõetavamateks ja moodustatakse rohkem kui pikemaid, mis võib omakorda olla seotud tõsiasjaga, et keeles sagedasti esinevad sõnad on lühemad kui harva kasutatavad sõnad. Lisaks võib metafooride vastuvõetavust ja moodustamise võimalust suurendada alliteratsioon.

Toetudes keelelise ja neuroloogilise sünesteesia seotusele (Day 1996; N. Yu 2003; Ronga jt 2012) ning asjaolule, et naiste hulgas on kuus korda rohkem sünesteete kui meeste seas (Baron-Cohen jt 1996, viidatud Martino, Marks 2001: 62 järgi), võib oletada ka, et naised moodustavad meestest enam sünesteetilisi metafoore ja peavad rohkemaid metafoore vastuvõetavaks kui mehed. Siinses töös seda teemat kuigi põhjalikult ei käsitleta, aga see vääriks edaspidist uurimist.

2. KATSELINE SEMANTIKA

Katseline semantika on keeleteaduse suund, mis uurib, kuidas inimesed mõistavad ja loovad keelelist tähendust. Sellise lähenemise puhul püstitatakse uurimisküsimusele vastuse leidmiseks alguses konkreetsed hüpoteesid, mida kontrollitakse eksperimentidega. Katsetulemuste analüüsimiseks kasutatakse statistilisi meetodeid ning järeldused tehakse analüüsi käigus ilmnunud süsteemsete mustrite põhjal. Katseline semantika keskendub semantilisele töötlusele. (Matlock, Winter 2013: 771) Semantiline töötlus on sõna süvatöötlus. See sisaldab tähenduse kindlaks tegemist ja sõna seostamist teiste sarnaste sõnadega, millel on sarnane tähendus. (McLeod 2007)

Kognitiivses keeleteaduses kasutatakse uurimismeetoditena enamasti korpusanalüüsi ja katset. Gilquin ja Gries (2009: 8–9) toovad korpuse eelistena välja asjaolu, et andmed on pärit loomulikust keelekeskkonnast ning seetõttu võimaldab korpusuuring vaadelda keeleregistreid ja -žanre, mida on katseliselt keeruline uurida. Korpusuuringu käigus saab korraga läbi töötada suuremat hulka andmeid kui see enamiku katsetega võimalik oleks. Korpuse negatiivne külg on andmemüra – lisaks vajalikule teabele saab uurija sealt ka palju kõrvalist infot –, aga tänapäevaste veebiotsinguvahenditega saab seda viga üsna palju vältida.

Katsete hea külg on Gilquini ja Griesi järgi (2009: 9) see, et eksperimentaalselt on võimalik uurida nähtusi, mis on keeles haruldased ja mille kohta esineb korpustes seetõttu liiga vähe näiteid. Lisaks saab katsetes kontrollida ja vastavalt vajadusele varieerida sõltumatuid muutujaid. Matlocki ja Winteri tööst (2013: 773–774) selgub veel, et katsete abil on lihtne kontrollida kindlaid, juba varasemates töödes püstitatud hüpoteese ning kinnitada või kummutada väiteid.

Katsete negatiivse küljena on esile tõstetud aeganõudev planeerimine. See hõlmab näiteks terve hulga täpselt piiritletud hüpoteeside kirjapanekut, sest katse korraldaja peab olema kindel, et ta uurib ainult soovitud nähtust, ning vähendama juhuslike mõjutajate olemasolu miinimumini. Aega võib võtta ka stiimuli loomine ja katseisikute valimine. (Matlock, Winter 2013: 774) Peale selle ei ole katsete abil kogutud andmed

pärit loomulikust keelekeskkonnast ega pruugi seetõttu täielikult peegeldada tegelikku keelekasutust (Gilquin, Gries 2009).

Vaatamata katselise semantika puudustele ja aeganõudvale planeerimisele, on käesolevas bakalaureusetöös püütud uurimisküsimustele vastuseid leida just katsete abil. Peapõhjuseks on, et sünesteetiliste metafooride otsimine korpustest oleks väga aeganõudev. Mingit kindlat grammatilist keelekonstruktsiooni uurides on otsingut võimalik kitsendada ja ebavajalikke andmeid vältida, aga sünesteetiliste metafooride puhul ei saa korpuses esinevat andmemahatu kuidagi piirata. Kõik uuritavad tekstid tuleks algusest lõpuni läbi lugeda.

Lisaks ei oleks korpusest kogutud andmete hulk tõenäoliselt põhjalikumaks analüüsiks piisav. Osa sünesteetilisi metafoore on küll keeles kinnistunud ja neid kasutatakse aktiivselt, aga sellegipoolest on sünesteetiliste metafooride hulk keeles võrdlemisi väike. Sean Day, kes on uurinud sünesteetiliste metafooride esinemist ilukirjanduses, on öelnud, et näiteks Thomas Manni teoses „Buddenbrookid“ leidis keskmiselt üks sünesteetiline metafoor iga 4,25 lehekülje peale (Day 1996: 15). Kuna ilukirjanduskeeles on tavapärasest rohkem metafoore ja muid kõnekujundeid, tähendab see, et teistes keeleregistrites esineb sünesteetilisi metafoore veelgi vähem.

Uurimistöös ei ole soovitud vaadelda ainult tavapäraseid sünesteetilise ülekande liike, vaid pöörata tähelepanu ka sellele, kui vastuvõetavad on keele kõnelejate meelest ebaharilikumate ülekandeliikide alusel moodustatud metafoorid. Suure tõenäosusega selliseid ebatavalisi sünesteetilisi metafoore korpustes ei esine.

Eksperimente, mida katselises semantikas kasutatakse, on mitut liiki. Üks võimalik variant on vastuvõetavuse hindamise katse. Selles esitatakse katseisikule stiimul, mille vastuvõetavust ta peab Likert-tüüpi skaalal hindama. Niisugune katse annab rohkem informatsiooni kui lihtsalt jah-ei vastustega test, sest selle käigus tuleb täpsemalt välja, kui kõrgeks katses osaleja stiimuli vastuvõetavust peab. Samas on hindamine siiski teatud määral kunstlik mõõtmine, mis ei pruugi tegelikkust alati täieliku täpsusega peegeldada. Raskusi võib tekitada ka see, kui mõnel osalejal on kalduvus kasutada

hinnangut andes ainult skaala äärmisi või keskmisi väärtusi. (Carlson, Hill 2006: 253, 257)

Vastuvõetavuse hindamise katse on üks neist katsetest, mida käesolevas uurimistöös kasutatakse. Ühelt poolt on see valitud andmete täpsuse pärast – tulemusteks on arvulised väärtused, mis annavad rohkem teavet kui jah-ei vastused. Teisalt mõjutas valikut asjaolu, et katset on võrdlemisi lihtne teha ja saadud andmete töötlemine ei võta väga kaua aega. See omakorda andis võimaluse kaasata eksperimenti suurem hulk katseisikuid, et tulemused peegeldaksid võimalikult paljude keele kõnelejate hinnangut erinevate sünesteetiliste metafooride suhtes. Katse on tehtud arvutiga, sest nii oli võimalik leida rohkem katseisikuid lühema aja jooksul. Lisaks oli osalejatel arvuti teel mugavam vastata.

Katse puhul tuleb arvestada sellega, et andmed ei pruugi tegelikkusega täielikult kattuda – see, kui osaleja mõne sünesteetilise metafoori vastuvõetavaks hindab, ei tähenda veel, et ta seda keeles kasutaks. Pilotkatsed näitasid, et vahepeal saavad võrdlemisi ebatavalised metafoorid üsna kõrgeid vastuvõetavushinnanguid.

Vastuvõetavuse hindamise katsest veelgi täpsemaid tulemusi annab ajaliselt mõõdetav verifitseerimiskatse, mille puhul pööratakse tähelepanu nii katses osaleja vastuvõetavushinnangule kui ka otsuse tegemiseks kulunud ajale. Vastamise aegu saab kasutada selleks, et registreerida kognitiivsed protsesse, mida ei saa tavalises hindamiskatses vaadelda. Vastamiseks kulunud aja pikkust võivad aga mõjutada mitmesugused välised asjaolud, mis ei sõltu katseisikust. Selleks, et väliseid mõjutajaid minimeerida, peab tegema suure hulga katseid, aga eksperimendi pidev kordamine hakkab lõpuks mõjutama katseisikute vastuseid. (Carlson, Hill 2006: 258, 262)

Ajaliselt mõõdetav verifitseerimiskatse jäi katseid valides uurimuse praeguses faasis bakalaureusetööst välja. Kuna vastuvõetavuse hindamise katse oli internetipõhine ja osalejad said seda teha kodus, puudus katse jooksul igasugune kontroll vastamisaja pikkust mõjutavate asjaolude üle. Kindlasti võiks tulevikus mõelda ka ajaliselt mõõdetava katse korraldamisele, kuna see annaks sünesteetiliste metafooride

vastuvõetavuse kohta olulist lisateavet. Käesoleva uurimistöö puhul ei olnud see aga paraku võimalik, kuna puudus ligipääs vastavatele seadmetele ja tarkvarale.

Moodustuskatses on katseisikute ülesandeks stiimuli kirjeldamine. Katse võib olla piiratud – kirjeldusi valitakse nimekirjast – või avatud, mille puhul saavad osalejad ise kirjelduse välja mõelda. Katse tugevuseks on see, et eesmärk on selgelt kindlaks tehtud, mis kergendab omakorda uurija tööd. Lisaks saab katses kasutada loomulikku keelt. Avatud moodustuskatse puhul ei saa uurija aga kindel olla, et katseisikud moodustavad just eksperimendi jaoks vajalikke lauseid, ja suletud moodustuskatse piirab omakorda selles osalejaid. Lisaks on tulemuste analüüs aeganõudev. (Carlson, Hill 2006: 270–272)

Moodustuskatse on samuti üks neist katsetest, mis käesoleva töö jaoks välja valiti. Uurimuses on kasutatud piiratud moodustuskatset ehk sunnitud valiku katset (Klavan jt 2013: 23). Osalejatele on ette antud suletud nimekiri omadus- ja nimisõnadega, millest nad peavad kokku panema sünesteetilised metafoorid. Sunnitud valiku katset on ühelt poolt kasutatud katseisikute ülesande kergendamiseks: osalejad ei pea metafoore ise välja mõtlema, vaid saavad kasutada juba valmis olevaid sõnu. Teisalt muudab see ka andmete analüüsi kergemaks. Kui katseisikud saaksid sünesteetilised metafoorid täiesti ise välja mõelda, võiks juhtuda, et kogutud andmete hulgas esineb ka mittesünesteetilisi metafoore, mis tuleks enne analüüsi üles otsida ja välja praakida, ning nõrgalt sünesteetilisi metafoore, mida oleks keeruline kindla ülekandeliigi alla paigutada.

Moodustuskatse positiivne külge on see, et kuna katseisikutele ei näidata valmis metafoore, panevad nad tõenäoliselt kokku selliseid sünesteetilisi metafoore, mida kasutavad ka ise. Samas võib juhtuda, et mõni metafoor, mida keeles võrdlemisi laialdaselt tarvitatakse, ei tule katse ajal meelde.

Võttes arvesse mõlema katseliigi plussid ja miinused, otsustati käesoleva uurimuse tarvis läbi viia mõlemat liiki katsed. Kahes järgmises peatükis antakse ülevaade katsete täpse ülesehituse ja stiimuli valiku kohta. Seejärel esitatakse katsete tulemused ja nende põhjal tehtud järeldused. Eraldi peatükina on välja toodud kahe katse omavaheline võrdlus ja tulemuste võrdlus varasemate uurimustega teiste keelte kohta. Tulemuste

analüüsimisel ei ole eelduste paikapidamise kontrollimiseks kasutatud statistilisi teste. Andmete põhjalik statistiline analüüs peab olude sunnil jääma edasiseks tööks. Siinses uurimuses esitatakse ainult kirjeldava statistika tulemusi – moodustuskatse puhul vaadatakse sagedust ja hinnangukatse puhul võrreldakse keskmisi hinnanguid. Kuna pole selge, kas viieastmelisel skaalal antud hinnangut võib pidada arvuliseks tunnuseks või mitte, on kindluse mõttes võetud keskmiseks suuruseks mediaan. Mediaaniks nimetatakse skaalal asuvat punkti, millest väiksemate väärtuste osa on $1/2$ ehk mis „jagab kogumi vaadeldava tunnuse poolest kaheks võrdsagedaseks grupiks“ (Tooding 2007: 46).

3. MOODUSTUSKATSE

3.1. Meetod

Üks kahest katsest, mida on selles bakalaureusetöös uurimismeetodina kasutatud, on moodustuskatse. Osalejad said nimekirja 24 omadussõnaga ja paberi, kuhu oli kirjutatud 24 nimisõna. Kokku oli katses kuus tajuvaldkonda: kompimine, maitse, lõhn, mõõde, heli ja värv. Seega oli katseisikutel teoreetiliselt võimalik moodustada metafoore 30 erineva ülekandeliigi kohta, niimoodi, et üks ja sama tajuvaldkond esines koos teiste tajuvaldkondadega kord täiendi ja kord põhisõnana. Katse planeerimisel otsustati, et iga tajuvaldkonda esindab neli omadus- ja nimisõna. Nimekiri katses kasutatud sõnadest vastavalt tajuvaldkonnale on esitatud lisa 1. Katseisiku ülesandeks oli panna kirja kõik omadussõna-nimisõna paarid, mille moodustamist ta võimalikuks pidas, aga tingimuseks oli, et saadud sõnapaar oleks keeleliselt vastuvõetav, seda pidi olema võimalik kõnes kasutada. Kuna töös uuritakse ainult sünesteetilisi metafoore, oli teiseks tingimuseks, et sama tajuvaldkonna alla kuuluvaid omadussõnu ja nimisõnu ei tohi kokku panna. Sõnad, mis iseloomustasid sama tajuvaldkonda, olid ühte värvi ja katseisikuid juhendati, et nad ei moodustaks sõnapaare sama värvi sõnadega.

Katses kasutatavad omadussõnad ja nimisõnad on valitud Eesti kirjakeele sagedussõnastikust (Kaalep, Muischnek 2002). Kuna töö eesmärk on uurida seda, milliseid sünesteetilise ülekande liike eesti keele kõnelejad eelistavad, pidi võimalus, et üksikmetafoor jäetakse kõrvale lihtsalt ebatavaliste sõnade pärast, olema minimaalne. Tuginedes Werningi jt uurimusele (2006), mille põhjal mõjutab metafoori vastuvõetavust väga palju täiendi sagedus, on sagedussõnastikust valitud iga tajuvaldkonna kohta neli kõige sagedasemat omadussõna (vt täpsemalt lisa 1), mis seda valdkonda kirjeldavad. Kõrvale on jäetud sõnad, mida kasutatakse mitme tajuala iseloomustamiseks ja mille puhul võib jääda ebaselgeks, missugune oli sõna esialgne kasutusvaldkond (näiteks saab sõnaga *kirbe* iseloomustada nii lõhna kui ka maitset). Lisaks ei kasutata sõnu, millel on peale kindlat tajuvaldkonda iseloomustava tähenduse veel mõni teine tähendus, mis võib hakata metafoori vastuvõetavust mõjutama (näiteks

tähendab sõna *must* peale värvi ka räpast ja sõnaga *vali* ei kirjeldata mitte ainult tugevat häält, vaid ka ranget inimest). Lisaks prooviti stiimuli valikul silmas pidada sõnade pikkust ja alliteratsiooni, kuna varasemad uurimused on näidanud nende tegurite mõju süneseetiliste metafooride moodustamisele ja vastuvõetavuse hindamisele. Stiimuli eripära tõttu ei olnud siiski võimalik ideaalne stsenaarium, kus iga tajuala esindab ühtlaselt sage, sama pikk sõna. Samuti esineb stiimulis mõningal määral alliteratsiooni. Katsetulemuste kirjeldamisel on püütud neid asjaolusid arvesse võtta.

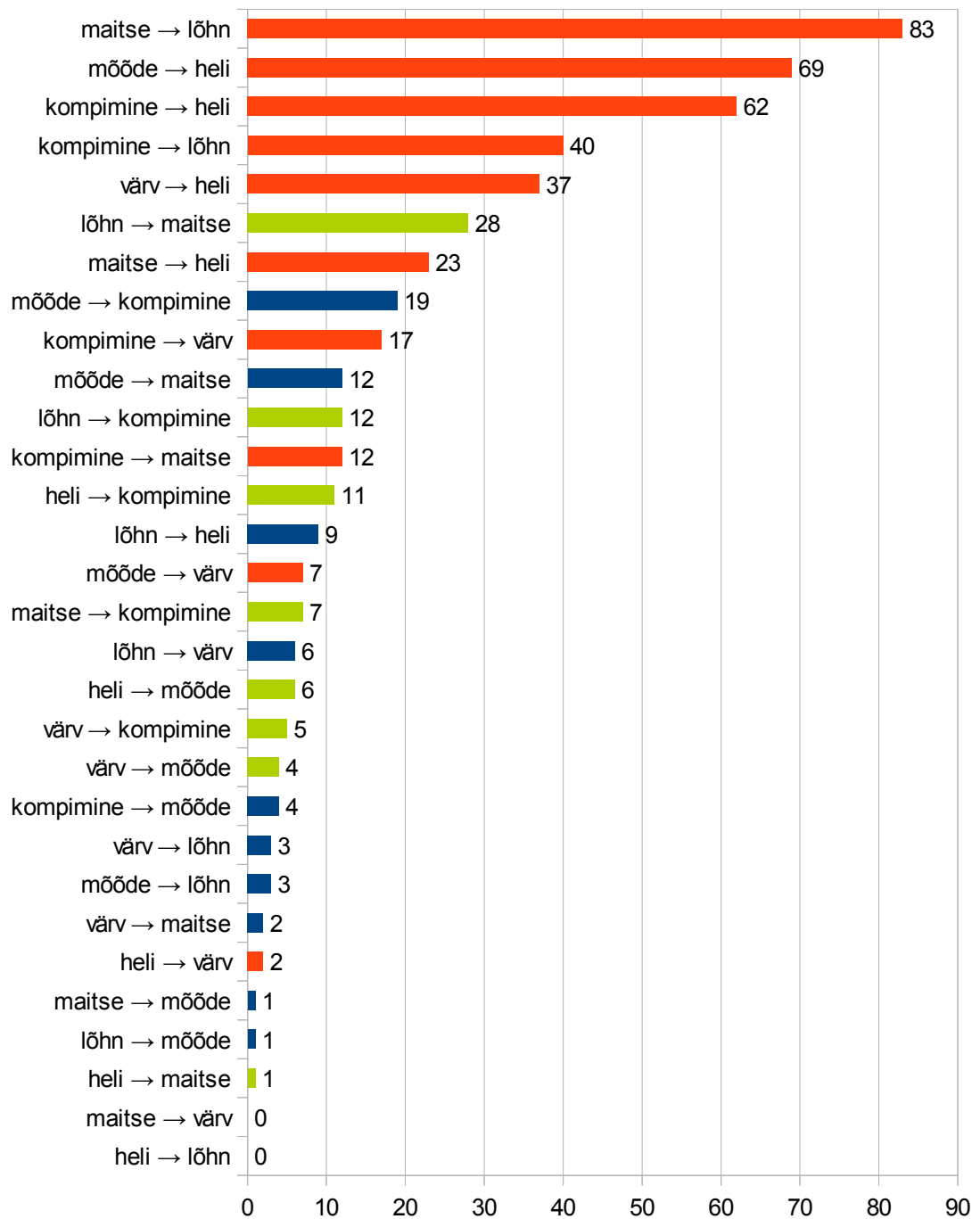
Nimisõnad katses on peamiselt tuletatud omadussõnadest. Ainus erand on lõhna iseloomustav sõna *aroom*, mille puhul on omadussõna *aromaatne* tuletatud nimisõnast. Põhjuseks oli lõhnataju kirjeldavate sõnade vähesus sagedussõnastikus.

3.2. Moodustuskatse tulemused

Kuna töö eesmärgiks on uurida süneseetilise ülekande liike eesti keeles, oli üks tingimustest, mille alusel katseisikuid valiti, eesti keele oskus emakeele tasemel. Lisaks pidi katses osaleja olema vähemalt 18-aastane. Katses osales 11 inimest – kaks meest ja üheksa naist. Osalejate keskmine vanus oli 29 aastat. Seitse katseisikut olid gümnaasiumi- ja neli ülikooliharidusega ning enamik oli pärit Põhja-Eestist.

Erinevaid süneseetilisi metafoore, mida moodustuskatses osalejad kokku panid, oli 183. Täpsemad andmed moodustatud metafooride kohta on lisas 2. Kui võtta arvesse ka korduvad metafoorid, moodustati süneseetilisi metafoore kokku 486. 30 võimalikust süneseetilise ülekande liigist esines katsetulemustes 28 liiki. Metafoore ei moodustatud ülekandeliikide maitse→värv ja heli→lõhn põhjal. Neist kumbagi ei ole ka Williamsi joonisel.

Kõige rohkem moodustati metafoore *magus lõhn* ja *pehme kõla*. Need esinesid kõigi katseisikute vastustes. Mõlemad metafoorid on kokku pandud Williamsi joonisel kujutatud süneseetilise ülekande liikide järgi – esimene metafoor kuulub ülekandeliigi maitse→lõhn alla ja teisele vastab ülekandeliik kompimine→heli. Sagedasti moodustati ka metafoore *terav lõhn* (10 korda), *suur lärm* (10), *hele kõla* (10) ja *magus aroom* (9).

Joonis 2. Moodustuskatses kokku pandud metafooride arv sünesteetilise ülekande liikide kaupa. (Joonisel tähistavad värvid järgmist: punane – ülekandeliik esineb Williamsi joonisel, roheline – ülekandeliik on vastupidine Williamsi joonisel esitatule, sinine – ülekandeliik ei esine Williamsi joonisel.)

Moodustuskatse tulemused on esitatud joonisel 2. Number iga tulba taga näitab, mitu vastava sünesteetilise ülekande liigi alla kuuluvat metafoori katseisikud moodustasid, ning tulba värv sõltub sellest, kas kindel ülekandeliik esineb Williamsi joonisel. Punast värvi tulbad tähistavad neid ülekandeliike, mida Williams on oma joonisel kujutanud, ja lisaks kahekordset ülekandeliiki kompimine→lõhn. Roheline värv märgib teisi ülekandeliike, mida Williamsi jooniselt välja lugeda võib: tagurpidi ülekannet ja tagurpidi kahekordset ülekannet. Kuigi nii tavametafoorid kui ka sünesteetilised metafoorid on harilikult ühesuunalised (Lakoff, Johnson 2011: 143–144; Shen, Cohen 1998: 10), võib tagurpidi ülekanne mõjutada katseisikut vastavat metafoori moodustama. Näiteks, kui katses osaleja on kokku pannud metafoori *kõrge kõla*, on võimalik, et metafoor *kõlav kõrgus* tundub seetõttu vastuvõetavam.

Kõik ülejäänud sünesteetilise ülekande liigid, mille allik- ja sihtvaldkonda ei olnud joonisel võimalik kokku viia, on tumesinist värvi.

Katseandmeid vaadeldes selgub, et tulemused vastavad üsna suurel määral, kuigi mitte täielikult, Williamsi joonisele sünesteetilise ülekande liikide kohta. Valdavalt pandi katses kokku neid omadus- ja nimisõnu, millest moodustatud metafoor järgib Williamsi joonist. Üsna tugevalt oli esindatud ka ülekandeliik kompimine→lõhn, mille puhul on joonise järgi tegu kahekordse ülekandega, ja lõhn→maitse, mis on tagurpidi ülekanne.

Keskmiselt moodustati ühe ülekandeliigi kohta 16,2 metafoori. Enamik Williamsi joonisel kujutatud sünesteetilise ülekande liike oli katses tugevamalt esindatud, nende kohta moodustati keskmisest rohkem metafoore. Ülekandeliigid, mis esinevad Williamsi joonisel, aga mille järgi kokku pandud metafoore oli keskmisest vähem, olid kompimine→maitse (12 metafoori), mõõde→värv (7 metafoori) ja heli→värv (2 metafoori).

Kõige rohkem moodustati metafoore täienditega *terav*, *suur*, *magus* ja *pehme*. *Terav* ja *pehme* kuuluvad tajualdkonna *kompimine* alla, *suur* vastab tajualale *mõõde* ja *magus* kirjeldab tajualdkonda *maitse*. Williamsi joonise järgi on kõigi puhul tegu peamiselt allikvaldkondadega. Kõige sagedamini kasutatavad põhisõnad olid *kõla*, *vaikus*, *aroom*

ja lõhn, millest esimesed kaks kuuluvad tajualasse *heli* ning teised kaks tajualasse *lõhn*. Mõlemad liigituvad Williamsi joonise põhjal sihtvaldkondade alla.

Võib eeldada, et metafooride moodustamisel mängib oma osa ka pikkus ja et katseisikud moodustavad suurema tõenäosusega lühemaid metafoore. Lühikesteks metafoorideks on katses loetud sellised sünesteetilised metafoorid, mille täiend ega põhisõna ei olnud kumbki pikemad kui kaks silpi. Võimalik oli moodustada 206 erinevat lühikest metafoori ja 274 erinevat pikka metafoori. Kui võtta arvesse ka korduvad metafoorid, panid katseisikud kokku 98 lühikest metafoori ja 85 pikka metafoori.

Selleks, et leida, milliseid metafoore moodustati protsentuaalselt rohkem, on iga katses osaleja puhul eraldi arvatud, mitu protsenti lühikestest ja pikkadest metafooridest ta moodustas, ning seejärel on leitud keskmine tulemus. Keskmiselt panid katseisikud kokku 14,65% võimalikest lühikestest metafooridest ja 5,11% võimalikest pikkadest metafooridest. Sellest saab järeldada, et suurema tõenäosusega moodustatakse tõepoolest lühemaid metafoore.

Erinevaid metafoore, mille täiend oli lühike (1–2 silpi), oli võimalik moodustada 360. Pika täiendiga erinevaid metafoore võis moodustada 120. Katses pandi kokku 415 lühikese ja 71 pika täiendiga metafoori. Keskmiselt moodustas üks katseisik 10,51% võimalikest lühikestest ja 5,30% võimalikest pikkadest metafooridest. Seega võib väita, et metafoori moodustamise tõenäosus sõltub täiendi pikkusest: lühema täiendiga metafoore pannakse kokku rohkem.

Samuti sõltus metafoori moodustamine suurel määral põhisõna pikkusest. Lühikese põhisõnaga erinevaid metafoore oli võimalik moodustada 280 ja pika põhisõnaga erinevaid metafoore 200. Katses pandi kokku 381 lühikese põhisõnaga ja 105 pika põhisõnaga metafoori. Keskmine tulemus ühe katseisiku kohta oli vastavalt 11,92% ja 4,95%.

Metafoorid, mis kuuluvad katses ülekandeliikide kompimine→maitse, mõõde→värv ja heli→värv alla, on kõik kolmesilbilise põhisõnaga ning liigituvad seetõttu pikkade

metafooride hulka. Võimalik, et pikkus oli üks põhjus, miks nendesse ülekanaliikidesse kuuluvaid metafoore keskmisest vähem moodustati. Samas ei saa pikkus olla ainus mõjutaja, sest näiteks ülekanaliikide lõhn→maitse ja kompimine→värv järgi kokku pandud metafoore oli keskmisest rohkem.

Täiendi sagedus Eesti kirjakeele sagedussõnastikus mõjutas metafoori moodustamist, aga mitte väga palju. Katse jaoks valitud täiendite sageduse mediaan oli 99 – selle leidmiseks on vaadatud, kui suur on täienditena kasutatud omadussõnade sagedus Eesti kirjakeele sagedussõnastiku põhjal, ning järjestatud omadussõnad sageduse alusel. Mediaanist haruldasema täiendiga metafoore moodustati 241 ja sagedasema täiendiga metafoore 245.

Alliteratsioon katses metafoori moodustamist väga palju ei mõjutanud. Võimalik oli kokku panna 39 erinevat metafoorivarianti, mille täiend ja põhisõna algasid sama tähega, ning neist moodustati 11 erinevat varianti. Mõnda metafoori leidis mitme katseisiku vastustes, seega, kui võtta arvesse sama metafoori korduv esinemine, oli alliteratsiooniga metafoore 37. Neist enamik kuulus ülekanaliigi mõõde→heli alla, mis on üks Williamsi joonises olevatest sünesteetilise ülekande liikidest.

Tabel 1. Moodustuskatses kokku pandud metafooride arv katseisikute lõikes.

KATSEISIK	METAFOORIDE ARV
katseisik 9	80
katseisik 8	66
katseisik 7	60
katseisik 11	59
katseisik 1	56
katseisik 4	52
katseisik 3	37
katseisik 6	27
katseisik 5	23
katseisik 2	19
katseisik 10	7

Kokkupandud metafooride arv kõikus katseisikute lõikes tugevalt. Kõige rohkem moodustati 80 metafoori ja kõige vähem 7 metafoori. Keskmise metafooride hulk oli 44,2 ühe katseisiku kohta. Täpsemad andmed selle kohta, mitu metafoori iga katses osaleja kokku pani, on tabelis 1, kus katseisikud on järjestatud vastavalt sellele, mitu metafoori nad moodustasid.

Mehed moodustasid keskmiselt 63 metafoori ja naised 40 metafoori. Samas ei saa nende andmete põhjal teha lõplikke järeldusi, sest üheteistkümnest katseisikust olid ainult kaks mehed. Mõlemad olid lõpetanud ülikooli, mis osutus samuti kokkupandud metafooride arvu suurendavaks asjaoluks – gümnaasiumiharidusega katseisikud moodustasid keskmiselt 39,2 metafoori ja ülikooliharidusega katseisikud keskmiselt 53 metafoori. Lisaks teevad mõlemad tööd, mis eeldab suurt lugemust ja head eneseväljendusoskust ning võib seetõttu soodustada loomingulisust metafooride moodustamisel.

4. HINNANGUKATSE

4.1. Meetod

Teine uurimistöö käigus läbi viidud katse oli hinnangukatse, mis erinevalt moodustuskatsesest tehti Interneti teel, kasutades vabavaralist programmi Google Forms (<https://www.google.com/forms/about/>). Ekraanile tuli üksteise järel, eraldi lehtedel, 60 sünesteetilist metafoori ja katseisik pidi viiepallisel skaalal hindama, kui vastuvõetav iga metafoor tema meelest on. Hinne „1“ tähendas, et metafoor on täiesti vastuvõetamatu, ja „5“, et metafoor on täielikult vastuvõetav. Sünesteetilised metafoorid, mida osalejatel hinnata tuli, olid kokku pandud samadest omadus- ja nimisõnadest, mida kasutati moodustuskatses (vt lisa 1). Kokku oli katses kuus erinevat tajuvaldkonda, millest moodustati 30 erinevat teoreetiliselt võimalikku ülekandeliiki. Iga tajuvaldkonda esindas neli erinevat omadussõna ja neli erinevat nimisõna. Seega oli kõigi võimalike sünesteetiliste metafooride arv katses 480 ($30 * 4 * 4$). Kuna võimalikke sünesteetilisi metafoore oli nii palju, oli mõeldamatu, et üks ja sama isik hindaks kõiki metafoore. Selle tõttu koostati kaheksa erinevat katsevarianti. Katsed pandi kokku nii, et iga katseisik saaks hinnata iga ülekandeliiki ja et kõik ülekandeliigid esineksid ühes katsevariandis kaks korda. Metafooride arv ühes katsevariandis oli 60 ($30 * 2$). Seega oli kokku kaheksa erinevat katsevarianti ($480 : 60 = 8$). Katsevariantide komplekteerimisel püüti arvestada, et üks ja sama sõnatüvi ei korduks ühe ja sama katseisiku jaoks rohkem kui kolm korda. Katses oli stiimul esitatud pool-juhustatud järjekorras, arvestades sellega, et üks ja sama tajuvaldkond ei tuleks üksteise järel. Erinevad katsevariandid on välja toodud lisa 3. Stiimul on esitatud ülekandeliikide kaupa tähestikulises järjekorras.

4.2. Hinnangukatse tulemused

Hinnangukatses, samuti nagu moodustuskatses, on osalejaid värvates lähtunud sellest, et nad kõneleksid eesti keelt emakeele tasemel ja oleksid vähemalt 18 aastat vanad. Katses osalenud 40 inimesest olid 12 mehed ja 28 naised. Keskmine vanus oli 33 aastat. 15

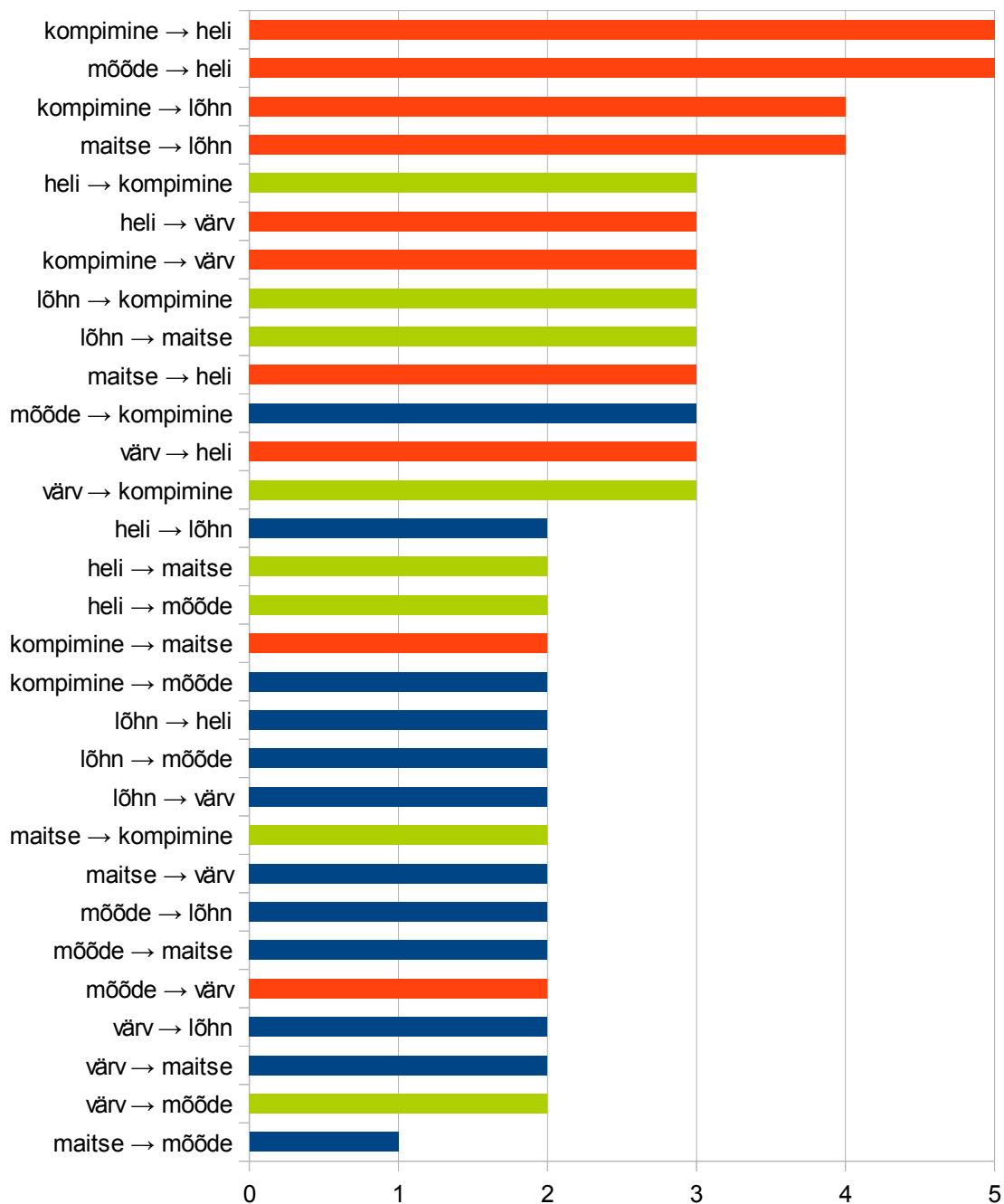
katseisikut oli gümnaasiumi- ja 13 ülikooliharidusega. Kuus osalejat oli lõpetanud rakenduskõrgkooli, kolmel oli põhiharidus ja kolmel kutseharidus. Enamik katseisikuid oli pärit Põhja-Eestist.

Hinnangukatse tulemused on esitatud joonisel 3. Arvuliste väärtustega on antud ülekanделиikide vastuvõetavushinnangute mediaanid. Tulpade värv tähistab, täpselt nagu moodustuskatses, seda, kas ülekanделиik on olemas Williamsi joonisel. Punase värviga on märgitud need sünesteetilise ülekannde liigid, mis esinevad joonisel, ja kahekordne ülekanne, ning roheline värv näitab tagurpidi ja tagurpidi kahekordset ülekannet. Tumesiniseks värvitud tulbad tähendavad, et vastavat ülekanделиiki ei ole Williamsi joonisel kujutatud.

Katseandmetest selgub, et tulemused vastavad üsna palju, aga mitte täiesti, Williamsi joonisele sünesteetilise ülekannde liikide kohta. Enamasti hinnati vastuvõetavamaks neid metafoore, mis järgivad joonisel kujutatud ülekanделиike. Kõrgeid vastuvõetavushinnanguid sai ka ülekanделиik *kompimine* → *lõhn*, mis on joonise põhjal kahekordne ülekanne.

Kõige kõrgemaid vastuvõetavushinnanguid said metafoorid, mille täienditeks olid *magus*, *suur* ja *terav*. Nende abil kirjeldatakse tajualasid *maitse*, *mõõde* ja *kompimine*, mis on Williamsi joonise järgi valdavalt allikvaldkondadeks. Põhisõnadest said kõige kõrgemaid hinnanguid *aroom*, *kõla*, *laul*, *lõhn* ja *vaikus*, mis iseloomustavad tajualasid *lõhn* ja *heli*. Mõlemat kasutatakse Williamsi joonise põhjal peamiselt sihtvaldkondadena.

Üldistatuna üle kõigi katseisikute ja kõigi ülekanделиikide vastuvõetavushinnangute oli sünesteetiliste metafooride hinnangu mediaaniks 3. Enamik Williamsi joonisel kujutatud sünesteetilise ülekannde liike olid saanud vähemalt sama kõrge või kõrgema vastuvõetavushinnangu. Ülekanделиigid, mis olid Williamsi joonisel olemas, aga mille vastuvõetavust hinnati madalamaks, olid *kompimine* → *maitse* (vastuvõetavushinnang 2) ja *mõõde* → *värv* (vastuvõetavushinnang 2).

Joonis 3. Hinnangukatse vastuvõetavushinnangute mediaanid sünesteetilise ülekande liikide kaupa. (Joonisel tähistavad värvid järgmist: punane – ülekandeliik esineb Williamsi joonisel, roheline – ülekandeliik on vastupidine Williamsi joonisel esitatule, sinine – ülekandeliik ei esine Williamsi joonisel.)

Vastuvõetavuskatses loeti lühikesteks metafoorideks sellised sünesteetilised metafoorid, mille täiend ega põhisõna ei olnud kumbki pikemad kui kaks silpi. Katseisikute vastuvõetavushinnangute mediaan on lühikeste metafooride puhul 3 ja pikkade metafooride puhul 2. Sellest võib teha järelduse, et lühemaid metafoore peetakse keeles vastuvõetavamateks.

Lühikese täiendiga (1–2 silpi) metafoorid said vastuvõetavushinnanguks keskmiselt 3. Pika täiendiga metafooride vastuvõetavushinnang oli 2. Seega sõltub metafoori vastuvõetavus täiendi pikkusest: lühema täiendiga metafoorid on katseisikute meelest keeles vastuvõetavamad. Sama palju sõltub vastuvõetavus ka põhisõna pikkusest. Lühikese põhisõnaga metafooride vastuvõetavushinnangute mediaan oli 3 ja pika põhisõnaga metafooride vastuvõetavushinnangute mediaan oli 2.

Täiendi sagedus Eesti kirjakeele sõnastikus metafoori vastuvõetavust ei mõjutanud. Katse jaoks valitud täiendite sageduse mediaan oli 99. Mediaani leidmiseks on vaadatud, kui suur on täienditena kasutatud omadussõnade sagedus Eesti kirjakeele sagedussõnastiku põhjal, ning järjestatud omadussõnad sageduse alusel. Nii haruldasema kui ka sagedasema täiendiga metafooride vastuvõetavushinnangute mediaan oli katses 2.

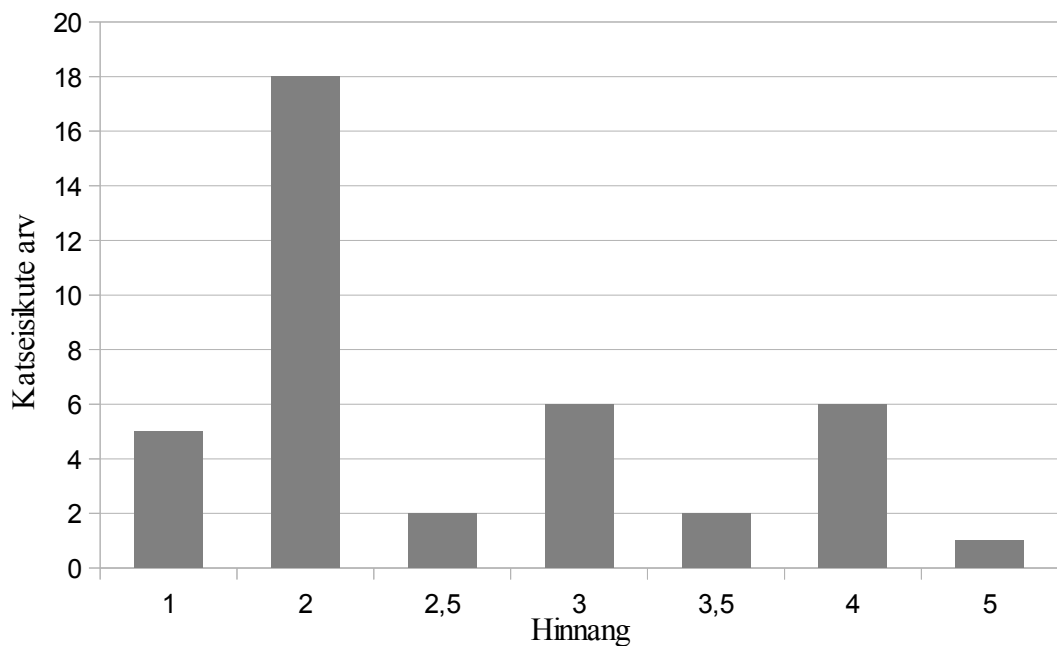
Alliteratsioon mõjutas metafoori vastuvõetavust väga vähe. 39 erinevat metafoori, mille täiend ja põhisõna algasid sama tähega, said vastuvõetavushinnanguks keskmiselt 2,5. Ülejäänud metafooride vastuvõetavushinnang oli 2. Alliteratsiooniga metafoorid, mida hinnati kõige vastuvõetavamaks, kuulusid valdavalt ülekandeliikide kompimine→heli, mõõde→heli ja heli→mõõde alla. Esimesed kaks sünesteetilise ülekande liiki vastavad Williamsi joonisele ja kolmas ülekandeliik, heli→mõõde, on tagurpidi ülekanne.

Vastuvõetavushinnangute mediaan katses osalejate kaupa kõikus tugevalt. Viie katseisiku hinnang oli 1 ja ühe katseisiku hinnang 5. Täpsemad tulemused on välja toodud joonisel 4.

Vastuvõetavushinnangut mõjutas sugu – meeste hinnangute mediaan oli 2 ja naiste hinnangute mediaan 3. Selle tulemuse põhjal saab teha paikapidavamaid järeldusi kui

moodustuskatse vastustele toetudes, aga kuna meeste ja naiste arv katseisikute hulgas ei olnud tasakaalus, puudub ka siin võimalus põhjapanevateks üldistusteks.

Osalejate haridustase nende hinnangut metafooride vastuvõetavuse kohta ei mõjutanud. Nii põhiharidusega (põhikool, gümnaasium, kutsekool) kui ka kõrgharidusega (ülikool, rakenduskõrgkool) katseisikute vastuvõetavushinnangute mediaan oli 3.

Joonis 4. Hinnangukatse vastuvõetavushinnangute mediaanid katseisikute lõikes.

Pisut kõikus vastuvõetavus ka katsete kaupa. Katsete 1, 5 ja 6 vastuvõetavushinnangu mediaan oli 2. Ülejäänud katsete vastuvõetavushinnang oli 3.

Kindlasti vajaks ja lubaks katse ülesehitus tulemuste põhjalikku statistilist analüüsi, näiteks regressioonianalüüsi, kus katseisikute hinnangut on võimalik mudeldada sõltuvana katseisikust, sünesteetilise metafoori ülekandeliigist, põhisõna ja täiendi pikkusest ja sagedusest ning alliteratsioonist. Olude sunnil jääb aga selline analüüs edasiseks tööks. Siinses töös piirduakse üldiste tendentside esile toomisega. Järgmises peatükis võrreldakse kahe katse tulemusi omavahel ja vaadatakse, kui suurel määral vastavad eesti keele kohta saadud tulemused teiste keelte tulemustega.

5. KAHE KATSE VÕRDLU

Moodustuskatse tulemuste põhjal esinevad eesti keeles peaaegu kõik sünesteetilise ülekande liigid, mõni suuremal ja mõni vähemal määral. Keskmiselt pandi ülekandeliigi kohta kokku 16,2 metafoori ning sellest kõrgema tulemuse said ülekandeliigid maitse→lõhn (83 metafoori), mõõde→heli (69), kompimine→heli (62), kompimine→lõhn (40), värv→heli (37), lõhn→maitse (28), maitse→heli (23), mõõde→kompimine (19) ja kompimine→värv (17). Võrreldes moodustuskatse tulemusi hinnangukatsesega, selgub, et need sünesteetilise ülekande liigid, mille põhjal pandi kokku rohkem metafoore, said valdavalt ka kõrgemaid vastuvõetavushinnanguid. Näiteks oli hinnangukatses ülekandeliikide kompimine→heli ja mõõde→heli alla kuuluvate metafooride vastuvõetavushinnang 5 ning ülekandeliikide kompimine→lõhn ja maitse→lõhn alla kuuluvate metafooride vastuvõetavushinnang 4. Moodustuskatses ei pandud üldse kokku ülekandeliikide maitse→värv ja heli→lõhn alla kuuluvaid metafoore ning hinnangukatses oli mõlema ülekandeliigi alla kuuluvate metafooride vastuvõetavushinnangute mediaaniks 2. Kõige madalama hinnangu, 1, said ülekandeliigile maitse→mõõde vastavad metafoorid. Selle ülekandeliigi põhjal pandi moodustuskatses kokku üks metafoor, *magus kõrgus*.

Need ülekandeliigid, mille alla kuuluvate metafooride vastuvõetavushinnang oli vähemalt 3, olid moodustuskatses enamasti keskmisest tugevamalt esindatud. Erandiks olid ülekandeliigid lõhn→kompimine ja heli→kompimine, mis jäid pisut alla keskmise, ning värv→kompimine ja heli→värv, mille kohta moodustatud metafooride arv oli tugevalt väiksem kui keskmine. Üks võimalus on, et katseisikutele ei tulnud vastavad metafoorid moodustuskatse käigus meelde, aga tõenäoline on ka, et hinnangukatses sai kõrge vastuvõetavushinnangu mõni selline metafoor, mida keeles tegelikult kuigi palju ei kasutata. Kõigi ülekandeliikide kohta, mis sai vastuvõetavushinnanguks 1 või 2, moodustati keskmisest vähem metafoore.

Suures osas vastavad mõlema katse tulemused Williamsi joonisele. Üks erand on sünesteetilise ülekande liik mõõde→kompimine (nt *kõrge kuumus*), mida joonisel ei

esine, aga mille alusel moodustati keskmisest rohkem metafoore ja mille vastuvõetavushinnang oli 3. Moodustuskatses on erandlikud ülekanaliigid kompimine→maitse, mõõde→värv ja heli→värv, mis on joonise põhjal võimalikud ülekanaliigid, aga mille järgi moodustati metafoore keskmisest vähem. Hinnangukatses said ülekanaliigid kompimine→maitse ja mõõde→värv vastuvõetavushinnanguks 2.

Williamsi järgi (1976: 464) on inglise keeles lisaks tavapärastele sünesteetilise ülekanaliikidele võimalikud ka ülekanaliigid kompimine→mõõde, kompimine→lõhn, maitse→kompimine, maitse→värv, mõõde→maitse, mõõde→kompimine, heli→maitse ja heli→kompimine. Enamasti moodustati nende kohta keskmisest vähem metafoore ja nende vastuvõetavushinnang oli väiksem kui 3, aga eespool välja toodud tulemustest selgub, et erandlikud ülekanaliigid on kompimine→lõhn, mis on ühtlasi kahekordne ülekanne, ja mõõde→kompimine. Nende kohta moodustati keskmisest rohkem metafoore ning neist esimene sai vastuvõetavushinnanguks 4 ja teine 3.

Täienditena kasutati moodustuskatses valdavalt sõnu, mis kuulusid tajuvaldkondade *kompimine*, *mõõde* ja *maitse* alla. Samu tajualasid iseloomustavate täienditega metafoorid said ka hinnangukatses kõige kõrgemaid vastuvõetavushinnanguid. Moodustuskatses kasutatud põhisõnad olid suures osas võetud tajualasid *heli* ja *lõhn* kirjeldavate mõistete hulgast. Nendes tajuvaldkondadesse kuuluvate põhisõnadega metafoore peeti hinnangukatses samuti kõige vastuvõetavamateks. Tulemused vastavad Williamsi joonisele, mille põhjal on *kompimine*, *mõõde* ja *maitse* kasutusel peamiselt allikvaldkondadena ning *heli* ja *lõhn* sihtvaldkondadena. Sarnased tulemused on saanud ka Day (1996: 14). Tema uuringu põhjal on allikvaldkondadeks peamiselt *kompimine*, *maitse* ja *temperatuur* (käesolevas bakalaureusetöös kuulub ka *temperatuur kompimise* alla) ning sihtvaldkondadeks *heli*, *lõhn* ja *nägemine* (käesolevas töös *värv*; Day on valdkonna *mõõde* pannud kokku *nägemisega*). N. Yu (2003: 28) järgi on peamised allikvaldkonnad *kompimine* ja *mõõde* ning sihtvaldkonnad enamasti *heli*, *värv* ja *lõhn*. Werningi jt (2006: 2367) põhjal on kõige tavapärasem allikvaldkond *kompimine* ja peamine sihtvaldkond *lõhn*.

Mõlemas katses oli kõige tugevamalt esindatud sihtvaldkond *heli*. Moodustuskatses

pandi selle alla kuuluvate põhisõnadega kokku 200 metafoori (keskmine metafooride arv tajuvaldkonna kohta oli 81) ja hinnangukatses oli selle vastuvõetavushinnangu mediaan 4. Tulemusi toetavad Day (1996: 13, 15–16) ja N. Yu (2003: 30) uuringud, mille põhjal kirjeldatakse helisid kõige rohkem teistesse tajuvaldkondadesse kuuluvate sõnadega. Seevastu Werningi jt. (2006: 2369) uurimuse põhjal ei saanud kuulmist kirjeldavad sõnad põhisõnadena kuigi kõrgeid hinnanguid.

Kummaski katses ei mõjutanud täiendsõna sagedus ega täiendi-põhisõnapaari alliteratsioon metafoori moodustamist kuigi palju. Metafoori moodustamise tõenäosus ja vastuvõetavus sõltus aga nii täiendi ja põhisõna pikkusest kui ka metafoori pikkusest tervikuna – lühemaid metafoore moodustati rohkem ja hinnati vastuvõetavamateks kui pikemaid. Kui moodustuskatses panid kõrgema haridustasemega osalejad kokku rohkem metafoore, siis hinnangukatses sarnane seos kõrgema hariduse ja kõrgema vastuvõetavushinnangu vahel puudus. Metafooride moodustamise ja vastuvõetavuse sõltuvust soost ei saa võrrelda, kuna moodustuskatses osales ainult kaks meest.

Katsetulemused vastasid ka Lakoffi ja Johnsoni (2011) kontseptuaalse metafooriteooria väidetele. Nii mõistemetafoorid kui ka sünesteetilised metafoorid on süsteemsed. Allik- ja sihtvaldkonna valik toimub kindla korrapära alusel ning sihtvaldkonna iseloomustamiseks kantakse allikvaldkonnast üle terve mõistete võrgustik (Lakoff, Johnson 2011: 39–41). Lisaks kehtis suurel määral ühesuunalisuse printsiip (Lakoff, Johnson 2011: 143–144). Kuigi tagurpidi ülekanne osutus sageli metafoori moodustamist või vastuvõetavust suurendavaks asjaoluks, oli allikvaldkonnaks üldiselt siiski mõni konkreetsem ja ligipääsetavam tajuala, mille alla kuuluvad mõisted kirjeldasid vahetut kehalist kogemust.

Kahe katse tulemused ei erinenud üksteisest väga, seetõttu on kahekordne kindlus, et tulemused peavad paika. Moodustuskatses selgus, milliseid metafoore oleksid inimesed nõus ise kasutama. Hinnangukatses aitas jällegi mõista, kui sobivaks täpsemalt metafoore peetakse. Samas näitas kahe katse võrdlus, et metafoorid, mida moodustuskatses ei esinenud, võisid hinnangukatses saada siiski keskmisest kõrgema vastuvõetavushinnangu. See on oluline info meie keelelise kogemuse kohta üldiselt –

olgugi, et me ei pruugi teatud metafoori aktiivselt keeles kasutada, ei tähenda see, et metafoor ei oleks keeles võimalik (vastuvõetav). Seega toetab ja propageerib käesolev töö metodoloogilist pluralismi – uuritavast materjalist parema pildi saamiseks tuleks võimaluse korral viia läbi rohkem kui ühte liiki uurimus.

KOKKUVÕTE

Käesolevas bakalaureusetöös on uuritud sünesteetilisi metafoore. Need on omadus- ja nimisõnast koosnevad ühendid, mille puhul kuulub omadussõnaline täiend ühte tajuvaldkonda ja nimisõnaline põhisõna teise tajuvaldkonda.

Sünesteetilised metafoorid on tihedalt seotud sünesteesiaga. Tavaliselt nimetatakse sünesteesiaks selle nähtuse neuroloogilist vormi, mille puhul tekitab ühe meeleelundi aisting kujundeid või tundeid teistes meeleelundites, näiteks kuuleb inimene helisid ja need tekitavad temas värviaistingu. Lisaks on olemas ka keeleline sünesteesia, mis väljendub sünesteetiliste metafooride kaudu.

Sünesteetilised metafoorid erinevad tavametafooridest peamiselt seetõttu, et neid ei saa võrdlusteooria abil uurida. Harilik metafoor tekib allik- ja sihtvaldkonna sarnasusest ning metafoor on lihtsalt võrdlus, millest on sõna *nagu* ära võetud. Näiteks võib lauset „Kuningas Richard oli lõvi“ laiendada „Kuningas Richard oli *nagu* lõvi“, mõeldes selle all, et lõvi iseloomulikud omadused, tugevus ja julgus, ilmnesid ka kuninga juures. Kui hakata samamoodi vaatlema sünesteetilist metafoori *hapu hääl*, võib küll leida objekte, mille hapukus saaks häält iseloomustada, aga ei ole võimalik vastata küsimusele, kuidas on sõnad *hapu* ja *hääl* omavahel tähenduslikult seotud. Seetõttu tuleks sünesteetilisi metafoore uurida pigem Lakoffi ja Johnsoni (2011) kontseptuaalse metafooriteooria abil ning vaadelda, kuidas sobib nende moodustamine kokku selle teooria printsiipidega.

Käesolevas töös on vaadeldud sünesteetiliste metafooride moodustamist eesti keeles. Täpsemalt on soovitud teada, missuguste tajualade vahel sünesteetiline ülekande toimub ehk millistest valdkondadest pärit sõnu kasutatakse metafoorides peamiselt täienditena ja missuguseid põhisõnadena. Kuna J. M. Williams (1976: 463) on väitnud, et sünesteetilise ülekande suund vastab kindlatele reeglitele, mis on igas keeles samasugused, on üks selle bakalaureusetöö eesmärkidest teha kindlaks, milliseid sünesteetilise ülekande liike eesti keeles esineb ja kuidas kattuvad saadud tulemused Williamsi vastavasisulise joonisega, mis on tehtud inglise keele kohta.

Neile küsimustele on püütud vastust leida katseliste meetoditega. Töös on tehtud kaht

liiki katseid – moodustuskatse ja hinnangukatse –, et võrrelda, kuidas tulemused üksteisest vastavalt katse liigile erinevad. Werningi jt (2006) järgi sõltub metafoori moodustamise tõenäosus suurel määral täiendi sagedusest, seetõttu võeti katsetes kasutatavad omadussõnad Eesti kirjakeele sagedussõnastikust (2002). Et vältida olukorda, mille puhul jääb metafoor moodustamata ainult ebatavalise täiendi tõttu, püüti iga tajuvaldkonna kohta leida neli kõige sagedasemat sõna. Nimisõnad tuletati omadussõnadest.

Uuringu käigus selgus, et mõlema katsega kogutud andmed olid üsna sarnased. Nendele ülekandeliikidele vastavad metafoorid, mida moodustuskatses rohkem kokku pandi, said hinnangukatses tavaliselt ka kõrgemaid vastuvõetavushinnanguid. Ainult neli ülekandeliiki, mille vastuvõetavushinnangu mediaan oli 3, olid moodustuskatses keskmisest vähem esindatud.

Kõige rohkem moodustati ja kõige vastuvõetavamaks hinnati metafoore, mis kuulusid ülekandeliikide *kompimine*→*heli*, *kompimine*→*lõhn*, *maitse*→*lõhn* ja *mõõde*→*heli* alla. Kõik need ülekandeliigid on olemas ka Williamsi joonisel (*kompimine*→*lõhn* on kahekordne ülekanne). Moodustatud või vastuvõetavaks hinnatud metafooride täiendid kuulusid enamjaolt tajuvaldesse *kompimine*, *maitse* ja *mõõde*, mis on ka Williamsi ja teiste uurijate järgi kasutusel peamiselt allikvaldkondadena. Põhisõnadest peeti kõige vastuvõetavamaks ja kasutati metafoore kokku pannes kõige rohkem selliseid sõnu, mis kirjeldasid tajuvaldasid *lõhn* ja *heli*. Kõige sagedasem sihtvaldkond oli mõlemas katses *heli*. Ka siin vastasid tulemused Williamsi ja enamiku teiste uurijate omadele.

Mõlemas katses mõjutasid metafooride moodustamist ja hindamist ka täiendi ja põhisõna pikkus – lühemaid metafoore moodustati rohkem ja hinnati kõrgemalt. Täiendi sagedus ja alliteratsioon metafoori moodustamist ega hindamist samas märkimisväärselt ei mõjutanud.

Olulist osa mängis katseisikute individuaalne erinevus. Mõni katses osaleja moodustas palju metafoore, teine väga vähe, mõni hindas metafoore enamasti kõrgelt, aga teise käest sai enamik metafoore madala hinde. Seega tundub, et erinevatel inimestel on

tõepoolest erinev „soodumus“ sünesteetiliste metafooride kasutamiseks ja vastuvõetavaks pidamiseks. Kindlasti on olulised ka seosed, mida metafoorid tekitavad. Näiteks tõi üks katseisik välja, et kindlas vanuses inimeste jaoks võib sõna *punane* seostuda nõukogude korruga ja sellest tingituna on võimalik, et metafoorid *punane laul* või *punane kõla* paistavad vastuvõetavamatena, kui nad muidu tunduksid.

Kuna katsetes osalevate meeste ja naiste hulk polnud tasakaalus, ei olnud võimalik teha lõplikke järeldusi, kuidas on metafooride moodustamine ja vastuvõetavus seotud sooga. Samas vääriks see teema edasist uurimist. Lisaks võiks käesolevas bakalaureusetöös esitatud kirjeldava statistika andmeid edaspidi põhjalikumalt analüüsida. Kindlasti annaks uurimusele palju juurde ka korpusanalüüs, mis võikski olla uurimistöö edasiarendamiseks. Käesolevas töös on piirdutud vaid kindla nimekirjaga võimalikest sünesteetilisest metafooridest. Huvitav oleks vaadata, milliseid neist (ja kui sagedasti) tarvitatakse igapäevases ja ilukirjanduslikus keelekasutuses ning milliseid võimalikke sünesteetilisi metafoore veel lisaks töös käsitletud metafooridele eesti keeles leidub.

KIRJANDUS

Baron-Cohen, Simon, Maria A Wyke, Colin Binnie 1987. Hearing words and seeing colours: an experimental investigation of a case of synaesthesia. – Perception, Volume 16, Issue 6, 761–767.

Baron-Cohen, Simon 1996. Is There a Normal Phase of Synaesthesia in Development? – Psyche, Volume 2;

<http://hstrial-tridenttechnical.homestead.com/BaronCohen1996.pdf>.

Vaadatud

12.02.2015.

Baron-Cohen, Simon, Lucy Burt, Fiona Smith-Laittan, John Harrison, Patrick Bolton 1996. Synaesthesia: prevalence and familiarity. – Perception, Volume 25, Issue 9, 1073–1079.

Beeli, Gian, Michaela Esslen, Lutz Jäncke 2007. Frequency correlates in grapheme-color synaesthesia. – Psychological Science, Volume 18, Issue 9, 788–792.

Carpenter, Siri 2001. Everyday fantasia: The world of synesthesia. – Monitor on Psychology, Volume 32, Issue 3; <http://www.apa.org/monitor/mar01/synesthesia.aspx>.

Vaadatud 11.02.2015.

Carlson, Laura A., Patrick L. Hill 2006. Experimental Methods for Studying Language and Space. – Methods in Cognitive Linguistics. Amsterdam: John Benjamins.

Cytowic, Richard E. 1989. Synesthesia: a union of the senses. New York: Springer-Verlag.

Day, Sean 1996. Synaesthesia and Synaesthetic Metaphors. – Psyche, Volume 2, Issue 32; <http://psyche.cs.monash.edu.au/v2/psyche-2-32-day.html>. Vaadatud 27.10.2014.

Gilquin, Gaëtanelle, Stefan Th. Gries 2009. Corpora and experimental methods: A state-of-the-art review. – Corpus Linguistics and Linguistic Theory, Volume 5, Issue 1, 1–26.

Grossenbacher, Peter G., Christopher T. Lovelace 2001. Mechanisms of synesthesia: cognitive and physiological constraints. – Trends in Cognitive Sciences, Volume 5,

Issue 1, 36–41; <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364661300015710>.

Vaadatud 23.04.2015.

Hancock, Peter J. B. 2006. Monozygotic twins' colour-number association: a case study. – *Cortex*, Volume 42, Issue 2, 147–150.

Harrison, Jane Ellen, Simon Baron-Cohen (Eds.) 1996. *Synaesthesia: Classic and contemporary readings*. Cambridge, MA: Blackwell.

Harrison, Jane Ellen, Simon Baron-Cohen 1997. *Synaesthesia: A review of psychological theories*. – *Synaesthesia: Classic and contemporary readings*. Eds. Jane Ellen Harrison, Simon Baron-Cohen. Cambridge, MA: Blackwell. 109–122.

Kaalep, Heiki-Jaan, Kadri Muischnek 2002. *Eesti kirjakeele sagedussõnastik*. Tartu: TÜ kirjastus.

Klavan, Jane, Ann Veismann, Anni Jürine 2013. Katselised meetodid tähenduse uurimisel. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri*. Köide 4, nr 1, 17–34.

Lakoff, George, Mark Johnson 2011 [1980]. *Metafoorid, mille järgi me elame*. Tõlk. Ene Vainik. Tallinn: TLÜ kirjastus.

Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Löbner, Sebastian 2002. *Understanding semantics*. London: Arnold.

Lyons, Andrew D. 2001. *Synaesthesia – a cognitive model of cross modal association*; <http://www.tstex.com/synaesthesia.htm>. Vaadatud 12.02.2015.

Martino, Gail, Lawrence E. Marks 2001. *Synesthesia: strong and weak*. – *Current Directions in Psychological Science*, Volume 10, Issue 2, 61–65.

Matlock, Teenie, Bodo Winter 2013. *Experimental semantics*. – *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. Oxford University Press. 771–790.

McLeod, Saul 2007. *Simply Psychology*; <http://www.simplypsychology.org/levelsofprocessing.html>. Vaadatud 19.04.2015.

Petersen, Wiebke, Jens Fleischhauer, Hakan Beseoglu, Peter Bücker 2008. *A frame-*

based analysis of synaesthetic metaphors. – The Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication, Volume 3, 1–22.

Ronga, Irene, Carla Bazzanella, Ferdinando Rossi, Giandomenico Iannetti 2012. Linguistic synaesthesia, perceptual synaesthesia, and the interaction between multiple sensory modalities. – Pragmatics & Cognition, Volume 20, Issue 1, 135–167.

Shen, Yeshayahu, Michal Cohen 1998. How come silence is sweet but sweetness is not silent: a cognitive account of directionality in Poetic synaesthesia. – Language and Literature, Volume 7, Issue 2, 123–140;

http://www.researchgate.net/publication/253934652_How_come_silence_is_sweet_but_sweetness_is_not_silent_a_cognitive_account_of_directionality_in_poetic_synaesthesia

. Vaadatud 6.03.2015.

Simpson, Lorna, Peter McKellar 1955. Types of synaesthesia. – Journal of Mental Science, Volume 101, 141–147.

Tooding, Liina-Mai 2007. Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Werning, Markus, Jens Fleischhauer, Hakan Beseoglu 2006. The cognitive accessibility of synaesthetic metaphors. – Proceedings of the Twenty-Eighth Annual Conference of the Cognitive Science Society. London: Lawrence Erlbaum, 2365–2370.

Williams, Joseph M. 1976. Synaesthetic adjectives: a possible law of semantic change. – Language, Volume 52, Issue 2, 461–478.

Yu, Ning 2003. Synesthetic metaphor: A cognitive perspective. – Journal of Literary Semantics, Volume 32, Issue 1. Ed. Michael Toolan. 19–34.

Yu, Xiu 2012. On the Study of Synesthesia and Synesthetic Metaphor. – Journal of Language Teaching and Research, Volume 3, Issue 6, 1284–1289.

SYNAESTHETIC METAPHORS IN THE ESTONIAN LANGUAGE – COMPARISON OF TWO LINGUISTIC EXPERIMENTS. SUMMARY

The present thesis studies synaesthetic metaphors in the Estonian language – cross-modal metaphors that consist of an adjectival modifier and a head (usually a noun). Both the modifier and the head of the metaphor must belong to a different sensory modality. For example, in the metaphor *cold yellow*, the modifier *cold* refers to touch and the head noun *yellow* describes colour. The forming of a metaphor is called synaesthetic transfer. J. M. Williams (1976) has stated that there are certain rules about the direction of a synaesthetic transfer and they are similar in every language. Some sensory modalities are more often used as source domains, from where the modifier is taken, while others are usually target domains, where the head of a metaphor comes from. According to Williams (1976), *touch*, *taste* and *dimension* are common source domains and *smell*, *colour* and *hearing* target domains. The aim of the present thesis was to study which types of synaesthetic transfer occur in the Estonian language and how much do they conform to the trends proposed by Williams (1976).

The present study uses experimental methods to study synaesthetic metaphors. Two different kinds of experiments were used: acceptability rating task and close-ended production task. One of the reasons for using two different experimental designs was to see if there were any differences related to the type of the experiment.

The results of two experiments differed only a little from each other, but no significant deviances were noticed. Most of the metaphors put together in a production task belonged to the following types of synaesthetic transfer: touch→sound, touch→smell, taste→smell and dimension→sound. These types of transfer were also rated as the most acceptable in the rating task. All of these types of synaesthetic transfer also occur in the figure proposed by Williams (touch→smell is a double transfer). The results also show that frequency and length of the words used in synaesthetic metaphors play a role – shorter metaphors were preferred over longer ones. There were also considerable

individual differences among the participants. In general, the results of the present study are very similar to the results of studies on other languages. We can therefore conclude that the rules of the directionality of synaesthetic transfer proposed by Williams (1976) hold across different languages, including Estonian.

KATSETES KASUTATUD SÕNADE NIMEKIRI

Tajuvaldkond	Omadussõna	Sõnade sagedus sagedussõnastikus*	Nimisõna
Heli	vaikne	141	vaikus
	kõlav	18	kõla
	laulev	12	laul
	lärmakas	8	lärm
Kompimine	külm	255	külmus
	pehme	108	pehmus
	kuum	105	kuumus
	terav	96	teravus
Lõhn	lõhnav	14	lõhn
	haisev	11	hais
	vänge	5	vängus
	aromaatne (<i>tuletis sõnast aroom</i>)	0	aroom (<i>esines sõnastikus 5 korda</i>)
Maitse	magus	48	magusus
	hapu	19	hapukus
	soolane	13	soolatus
	mõru	12	mõrudus
Mõõde	suur	1797	suurus
	kõrge	235	kõrgus
	lai	151	laius
	lühike	136	lühidus
Värv	punane	315	punane
	roheline	152	roheline
	tume	105	tumedus
	hele	102	heledus

* Arv näitab, mitu korda on sõna kasutatud ilu- ja ajakirjandustekstides, mille põhjal sagedussõnastik on koostatud. Käesolevas uurimistöös on arvestatud ainult omadussõna algvõrde sagedust. Kesk- ja ülivõrre, liitsõnad ning tuletised on välja jäetud.

MOODUSTUSKATSES KOKKU PANDUD METAFOORID

METAFOOR	ÜLEKANDELIK	SAGEDUS
magus lõhn	maitse → lõhn	11
pehme kõla	kompimine → heli	11
hele kõla	värv → heli	10
suur lärm	mõõde → heli	10
suur vaikus	mõõde → heli	10
terav kõla	kompimine → heli	10
terav lõhn	kompimine → lõhn	10
hapu aroom	maitse → lõhn	9
külm kõla	kompimine → heli	9
magus aroom	maitse → lõhn	9
hapu lõhn	maitse → lõhn	8
lühike laul	mõõde → heli	8
terav aroom	kompimine → lõhn	8
tume kõla	värv → heli	8
hapu hais	maitse → lõhn	7
kõrge kõla	mõõde → heli	7
lühike vaikus	mõõde → heli	7
mõru hais	maitse → lõhn	7
terav hais	kompimine → lõhn	7
lai kõla	mõõde → heli	6
mõru aroom	maitse → lõhn	6
suur kuumus	mõõde → kompimine	6
kõrge laul	mõõde → heli	5
magus kõla	maitse → heli	5
pehme vaikus	kompimine → heli	5
soolane aroom	maitse → lõhn	5
soolane hais	maitse → lõhn	5

soolane lõhn	maitse → lõhn	5
suur kõla	mõõde → heli	5
vänge hapukus	lõhn → maitse	5
hele laul	värv → heli	4
kõrge kuumus	mõõde → kompimine	4
külm laul	kompimine → heli	4
külm vaikus	kompimine → heli	4
lühike kõla	mõõde → heli	4
mõru lõhn	maitse → lõhn	4
pehme aroom	kompimine → lõhn	4
pehme laul	kompimine → heli	4
terav lärm	kompimine → heli	4
terav vaikus	kompimine → heli	4
tume lärm	värv → heli	4
vänge mõrudus	lõhn → maitse	4
vänge soolasus	lõhn → maitse	4
aromaatne mõrudus	lõhn → maitse	3
haisev kuumus	lõhn → kompimine	3
hapu kõla	maitse → heli	3
hele kõrgus	värv → mõõde	3
hele lärm	värv → heli	3
külm heledus	kompimine → värv	3
kuum punane	kompimine → värv	3
magus pehmus	maitse → kompimine	3
magus vaikus	maitse → heli	3
pehme lõhn	kompimine → lõhn	3
suur magusus	mõõde → maitse	3
suur soolasus	mõõde → maitse	3
suur teravus	mõõde → kompimine	3

terav mõrudus	kompimine → maitse	3
terav vängus	kompimine → lõhn	3
tume vaikus	värv → heli	3
vaikne külmus	heli → kompimine	3
vänge magusus	lõhn → maitse	3
aromaatne hapukus	lõhn → maitse	2
aromaatne magusus	lõhn → maitse	2
aromaatne teravus	lõhn → kompimine	2
hapu vaikus	maitse → heli	2
kõlav kõrgus	heli → mõõde	2
kõrge heledus	mõõde → värv	2
kõrge lärm	mõõde → heli	2
külm punane	kompimine → värv	2
kuum hais	kompimine → lõhn	2
kuum kõla	kompimine → heli	2
kuum laul	kompimine → heli	2
lärmakas teravus	heli → kompimine	2
lõhnav magusus	lõhn → maitse	2
lõhnav vaikus	lõhn → heli	2
magus hais	maitse → lõhn	2
mõru kõla	maitse → heli	2
mõru lärm	maitse → heli	2
mõru vaikus	maitse → heli	2
mõru vängus	maitse → lõhn	2
pehme magusus	kompimine → maitse	2
pehme roheline	kompimine → värv	2
punane kuumus	värv → kompimine	2
roheline vaikus	värv → heli	2
soolane kõla	maitse → heli	2

soolane vängus	maitse → lõhn	2
suur hapukus	mõõde → maitse	2
suur külmus	mõõde → kompimine	2
suur pehmus	mõõde → kompimine	2
terav hapukus	kompimine → maitse	2
terav kõrgus	kompimine → mõõde	2
terav soolasus	kompimine → maitse	2
vänge kõla	lõhn → heli	2
vänge külmus	lõhn → kompimine	2
vänge teravus	lõhn → kompimine	2
aromaatne kõla	lõhn → heli	1
aromaatne punane	lõhn → värv	1
aromaatne soolasus	lõhn → maitse	1
aromaatne vaikus	lõhn → heli	1
haisev tumedus	lõhn → värv	1
haisev vaikus	lõhn → heli	1
hapu laul	maitse → heli	1
hele pehmus	värv → kompimine	1
hele vaikus	värv → heli	1
kõlav külmus	heli → kompimine	1
kõlav lühidus	heli → mõõde	1
kõlav pehmus	heli → kompimine	1
kõlav teravus	heli → kompimine	1
kõlav tumedus	heli → värv	1
kõrge aroom	mõõde → lõhn	1
kõrge hapukus	mõõde → maitse	1
kõrge magusus	mõõde → maitse	1
kõrge soolasus	mõõde → maitse	1
kõrge tumedus	mõõde → värv	1

kõrge vaikus	mõõde → heli	1
külm aroom	kompimine → lõhn	1
külm kõrgus	kompimine → mõõde	1
külm lärm	kompimine → heli	1
külm lõhn	kompimine → lõhn	1
külm roheline	kompimine → värv	1
kuum heledus	kompimine → värv	1
kuum lärm	kompimine → heli	1
kuum lõhn	kompimine → lõhn	1
lai heledus	mõõde → värv	1
lai lärm	mõõde → heli	1
lai laul	mõõde → heli	1
lai teravus	mõõde → kompimine	1
lai tumedus	mõõde → värv	1
lai vaikus	mõõde → heli	1
lärmakas kõrgus	heli → mõõde	1
laulev külmus	heli → kompimine	1
laulev teravus	heli → kompimine	1
lõhnav hapukus	lõhn → maitse	1
lõhnav heledus	lõhn → värv	1
lõhnav kõla	lõhn → heli	1
lõhnav külmus	lõhn → kompimine	1
lõhnav kuumus	lõhn → kompimine	1
lõhnav punane	lõhn → värv	1
lõhnav roheline	lõhn → värv	1
lõhnav soolasus	lõhn → maitse	1
lühike aroom	mõõde → lõhn	1
lühike heledus	mõõde → värv	1
lühike teravus	mõõde → kompimine	1

magus kõrgus	maitse → mõõde	1
magus kuumus	maitse → kompimine	1
magus lärm	maitse → heli	1
magus teravus	maitse → kompimine	1
magus vängus	maitse → lõhn	1
pehme hapukus	kompimine → maitse	1
pehme heledus	kompimine → värv	1
pehme kõrgus	kompimine → mõõde	1
pehme punane	kompimine → värv	1
pehme soolasus	kompimine → maitse	1
pehme tumedus	kompimine → värv	1
punane aroom	värv → lõhn	1
punane kõla	värv → heli	1
punane külmus	värv → kompimine	1
punane lõhn	värv → lõhn	1
punane teravus	värv → kompimine	1
roheline hais	värv → lõhn	1
roheline hapukus	värv → maitse	1
roheline mõrudus	värv → maitse	1
soolane kuumus	maitse → kompimine	1
soolane teravus	maitse → kompimine	1
suur laul	mõõde → heli	1
suur mõrudus	mõõde → maitse	1
suur tumedus	mõõde → värv	1
suur vängus	mõõde → lõhn	1
terav heledus	kompimine → värv	1
terav laul	kompimine → heli	1
terav magusus	kompimine → maitse	1
terav roheline	kompimine → värv	1

tume kõrgus	värv → mõõde	1
tume laul	värv → heli	1
vaikne kõrgus	heli → mõõde	1
vaikne mõrudus	heli → maitse	1
vaikne suurus	heli → mõõde	1
vaikne teravus	heli → kompimine	1
vaikne tumedus	heli → värv	1
vänge kõrgus	lõhn → mõõde	1
vänge kuumus	lõhn → kompimine	1
vänge lärm	lõhn → heli	1
vänge punane	lõhn → värv	1

HINNANGUKATSE VARIANDID

ÜLEKANDE LIIK	KATSE 1	KATSE 2	KATSE 3	KATSE 4
heli → kompimine	kõlav kuumus	laulev kuumus	kõlav pehmus	kõlav teravus
heli → kompimine	laulev teravus	kõlav külmus	laulev külmus	laulev pehmus
heli → lõhn	kõlav aroom	kõlav hais	laulev hais	kõlav vängus
heli → lõhn	laulev vängus	laulev aroom	kõlav lõhn	laulev lõhn
heli → maitse	laulev soolasus	kõlav magusus	kõlav mõrudus	kõlav soolasus
heli → maitse	kõlav hapukus	laulev hapukus	laulev magusus	laulev mõrudus
heli → mõõde	lärmakas lühidus	lärmakas suurus	lärmakas kõrgus	vaikne kõrgus
heli → mõõde	vaikne laius	vaikne lühidus	vaikne suurus	lärmakas laius
heli → värv	vaikne punane	lärmakas heledus	vaikne heledus	lärmakas punane
heli → värv	lärmakas roheline	vaikne roheline	lärmakas tumedus	vaikne tumedus
kompimine → heli	külm vaikus	külm kõla	kuum lärm	külm lärm
kompimine → heli	kuum kõla	kuum laul	külm laul	kuum vaikus
kompimine → lõhn	külm vängus	külm aroom	kuum lõhn	kuum vängus
kompimine → lõhn	kuum aroom	kuum hais	külm hais	külm lõhn
kompimine → maitse	kuum hapukus	kuum magusus	kuum mõrudus	kuum soolasus
kompimine → maitse	külm soolasus	külm hapukus	külm magusus	külm mõrudus
kompimine → mõõde	pehme lühidus	pehme suurus	pehme kõrgus	terav kõrgus
kompimine → mõõde	terav laius	terav lühidus	terav suurus	pehme laius
kompimine → värv	terav punane	terav roheline	terav heledus	pehme punane
kompimine → värv	pehme roheline	pehme heledus	pehme tumedus	terav tumedus
lõhn → heli	lõhnav lärm	vänge lärm	vänge vaikus	lõhnav laul
lõhn → heli	vänge laul	lõhnav vaikus	lõhnav kõla	vänge kõla
lõhn → kompimine	lõhnav pehmus	vänge pehmus	vänge teravus	vänge kuumus
lõhn → kompimine	vänge külmus	lõhnav teravus	lõhnav kuumus	lõhnav külmus
lõhn → maitse	vänge magusus	vänge mõrudus	vänge soolasus	lõhnav magusus
lõhn → maitse	lõhnav mõrudus	lõhnav soolasus	lõhnav hapukus	vänge hapukus
lõhn → mõõde	haisev suurus	aromaatne laius	aromaatne lühidus	aromaatne suurus
lõhn → mõõde	aromaatne kõrgus	haisev kõrgus	haisev laius	haisev lühidus
lõhn → värv	aromaatne tumedus	aromaatne punane	haisev punane	aromaatne heledus

lõhn → värv	haisev heledus	haisev tumedus	aromaatne roheline	haisev roheline
maitse → heli	magus vaikus	hapu laul	magus laul	hapu vaikus
maitse → heli	hapu kõla	magus kõla	hapu lärm	magus lärm
maitse → kompimine	hapu kuumus	magus kuumus	magus külmus	hapu teravus
maitse → kompimine	magus teravus	hapu külmus	hapu pehmus	magus pehmus
maitse → lõhn	magus vängus	hapu hais	magus hais	hapu vängus
maitse → lõhn	hapu aroom	magus aroom	hapu lõhn	magus lõhn
maitse → mõõde	soolane laius	soolane lühidus	soolane suurus	mõru laius
maitse → mõõde	mõru lühidus	mõru suurus	mõru kõrgus	soolane kõrgus
maitse → värv	soolane punane	soolane roheline	soolane heledus	mõru punane
maitse → värv	mõru roheline	mõru heledus	mõru tumedus	soolane tumedus
mõõde → heli	lühike lärm	lühike vaikus	lühike kõla	lühike laul
mõõde → heli	suur laul	suur lärm	suur vaikus	suur kõla
mõõde → kompimine	lai teravus	kõrge külmus	lai külmus	lai pehmus
mõõde → kompimine	kõrge kuumus	lai kuumus	kõrge pehmus	kõrge teravus
mõõde → lõhn	lühike lõhn	suur lõhn	lühike aroom	lühike hais
mõõde → lõhn	suur hais	lühike vängus	suur vängus	suur aroom
mõõde → maitse	suur magusus	suur mõrudus	lühike hapukus	lühike magusus
mõõde → maitse	lühike mõrudus	lühike soolasus	suur soolasus	suur hapukus
mõõde → värv	kõrge tumedus	kõrge punane	kõrge roheline	kõrge heledus
mõõde → värv	lai heledus	lai tumedus	lai punane	lai roheline
värv → heli	roheline lärm	roheline vaikus	hele vaikus	roheline laul
värv → heli	hele laul	hele lärm	roheline kõla	hele kõla
värv → kompimine	punane teravus	tume külmus	punane külmus	tume teravus
värv → kompimine	tume kuumus	punane kuumus	tume pehmus	punane pehmus
värv → lõhn	hele hais	hele lõhn	roheline aroom	roheline hais
värv → lõhn	roheline lõhn	roheline vängus	hele vängus	hele aroom
värv → maitse	roheline mõrudus	hele mõrudus	roheline hapukus	roheline magusus
värv → maitse	hele magusus	roheline soolasus	hele soolasus	hele hapukus
värv → mõõde	tume kõrgus	tume laius	tume lühidus	tume suurus
värv → mõõde	punane suurus	punane kõrgus	punane laius	punane lühidus

ÜLEKANDE LIIK	KATSE 5	KATSE 6	KATSE 7	KATSE 8
heli → kompimine	lärmakas pehmus	lärmakas teravus	lärmakas kuumus	lärmakas külmus
heli → kompimine	vaikne külmus	vaikne pehmus	vaikne teravus	vaikne kuumus
heli → lõhn	lärmakas lõhn	lärmakas vängus	lärmakas aroom	vaikne aroom
heli → lõhn	vaikne hais	vaikne lõhn	vaikne vängus	lärmakas hais
heli → maitse	vaikne magusus	lärmakas soolasus	vaikne soolasus	vaikne hapukus
heli → maitse	lärmakas mõrudus	vaikne mõrudus	lärmakas hapukus	lärmakas magusus
heli → mõõde	laulev suurus	kõlav laius	laulev laius	laulev lühidus
heli → mõõde	kõlav kõrgus	laulev kõrgus	kõlav lühidus	kõlav suurus
heli → värv	laulev heledus	kõlav punane	kõlav roheline	kõlav heledus
heli → värv	kõlav tumedus	laulev tumedus	laulev punane	laulev roheline
kompimine → heli	terav laul	pehme vaikus	pehme kõla	terav kõla
kompimine → heli	pehme lärm	terav lärm	terav vaikus	pehme laul
kompimine → lõhn	pehme lõhn	pehme vängus	pehme aroom	terav aroom
kompimine → lõhn	terav hais	terav lõhn	terav vängus	pehme hais
kompimine → maitse	pehme mõrudus	pehme soolasus	pehme hapukus	pehme magusus
kompimine → maitse	terav magusus	terav mõrudus	terav soolasus	terav hapukus
kompimine → mõõde	külm suurus	külm kõrgus	külm laius	kuum suurus
kompimine → mõõde	kuum kõrgus	kuum laius	kuum lühidus	külm lühidus
kompimine → värv	kuum tumedus	külm tumedus	kuum roheline	kuum heledus
kompimine → värv	külm heledus	kuum punane	külm punane	külm roheline
lõhn → heli	haisev vaikus	aromaatne laul	aromaatne lärm	aromaatne vaikus
lõhn → heli	aromaatne kõla	haisev kõla	haisev laul	haisev lärm
lõhn → kompimine	aromaatne kuumus	aromaatne külmus	haisev külmus	haisev pehmus
lõhn → kompimine	haisev teravus	haisev kuumus	aromaatne pehmus	aromaatne teravus
lõhn → maitse	aromaatne hapukus	aromaatne magusus	haisev magusus	haisev mõrudus
lõhn → maitse	haisev soolasus	haisev hapukus	aromaatne mõrudus	aromaatne soolasus
lõhn → mõõde	vänge laius	lõhnav suurus	vänge suurus	lõhnav laius
lõhn → mõõde	lõhnav lühidus	vänge lühidus	lõhnav kõrgus	vänge kõrgus
lõhn → värv	vänge punane	lõhnav heledus	lõhnav tumedus	vänge tumedus

lõhn → värv	lõhnav roheline	vänge roheline	vänge heledus	lõhnav punane
maitse → heli	soolane laul	mõru vaikus	soolane vaikus	mõru laul
maitse → heli	mõru lärm	soolane lärm	mõru kõla	soolane kõla
maitse → kompimine	soolane külmus	mõru teravus	mõru kuumus	soolane kuumus
maitse → kompimine	mõru pehmus	soolane pehmus	soolane teravus	mõru külmus
maitse → lõhn	mõru lõhn	mõru vängus	mõru aroom	soolane aroom
maitse → lõhn	soolane hais	soolane lõhn	soolane vängus	mõru hais
maitse → mõõde	magus suurus	hapu laius	hapu lühidus	hapu suurus
maitse → mõõde	hapu kõrgus	magus kõrgus	magus laius	magus lühidus
maitse → värv	magus heledus	hapu punane	magus punane	hapu heledus
maitse → värv	hapu tumedus	magus tumedus	hapu roheline	magus roheline
mõõde → heli	kõrge kõla	kõrge laul	kõrge lärm	kõrge vaikus
mõõde → heli	lai vaikus	lai kõla	lai laul	lai lärm
mõõde → kompimine	lühike pehmus	lühike teravus	lühike kuumus	lühike külmus
mõõde → kompimine	suur külmus	suur pehmus	suur teravus	suur kuumus
mõõde → lõhn	kõrge aroom	kõrge hais	lai hais	lai lõhn
mõõde → lõhn	lai vängus	lai aroom	kõrge lõhn	kõrge vängus
mõõde → maitse	kõrge hapukus	kõrge magusus	kõrge mõrudus	kõrge soolasus
mõõde → maitse	lai soolasus	lai hapukus	lai magusus	lai mõrudus
mõõde → värv	lühike roheline	lühike heledus	lühike tumedus	lühike punane
mõõde → värv	suur punane	suur roheline	suur heledus	suur tumedus
värv → heli	tume kõla	punane kõla	punane laul	punane lärm
värv → heli	punane vaikus	tume laul	tume lärm	tume vaikus
värv → kompimine	hele külmus	hele pehmus	hele teravus	hele kuumus
värv → kompimine	roheline pehmus	roheline teravus	roheline kuumus	roheline külmus
värv → lõhn	punane vängus	punane aroom	tume lõhn	punane lõhn
värv → lõhn	tume aroom	tume hais	punane hais	tume vängus
värv → maitse	punane soolasus	punane hapukus	punane magusus	tume soolasus
värv → maitse	tume hapukus	tume magusus	tume mõrudus	punane mõrudus
värv → mõõde	hele laius	hele lühidus	hele suurus	roheline laius
värv → mõõde	roheline lühidus	roheline suurus	roheline kõrgus	hele kõrgus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____
(*juhendaja nimi*)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ (*kuupäev*)